

Stenden Hogeschool

Commerciële Economie

Beperkte opleidingsbeoordeling

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-bacheloropleiding Commerciële Economie van Stenden Hogeschool. De beoordeling is uitgevoerd door een visitatiepanel dat door NQA in opdracht van Stenden Hogeschool is samengesteld. Het panel is in overleg met de opleiding samengesteld en is voorafgaand aan de visitatie goedgekeurd door de NVAO.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Het is opgesteld conform het *Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling* van de NVAO (22 november 2011) en het *NQA Protocol 2013 voor de beperkte opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 20 en 21 maart 2013.

Het visitatiepanel bestond uit:

De heer dr. C. Terlouw, (voorzitter, domeindeskundige)

De heer dr. K.J. Alsem (domeindeskundige)

De heer drs. R.B.P.de Brouwer (domeindeskundige)

Mevrouw M. Thijssen (studentlid)

De heer drs. L.S. van der Veen, auditor van NQA, trad op als secretaris van het panel.

Bij de aanvraag werd door de instelling een kritische reflectie aangeboden die naar vorm en inhoud voldeed aan de eisen van het desbetreffende beoordelingskader van de NVAO en aan de eisen van het *NQA Protocol 2013*.

Het panel heeft de kritische reflectie bestudeerd en een bezoek aan de opleiding gebracht.

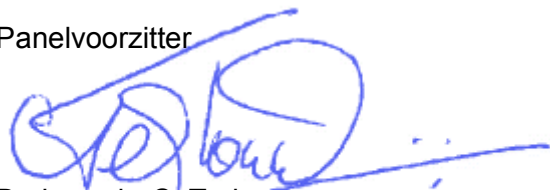
De kritische reflectie en alle overige (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie hebben het visitatiepanel in staat gesteld om tot een weloverwogen oordeel te komen.

Na het visitatiebezoek heeft het panel vijftien extra afstudeerproducten beoordeeld.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 28 november 2013

Panelvoorzitter

De heer dr. C. Terlouw

Panelsecretaris

De heer drs. L.S. van der Veen

Samenvatting

Het eindoordeel over de kwaliteit van de voltijd bacheloropleiding Commerciële Economie van Stenden Hogeschool is **voldoende**.

De beoogde eindkwalificaties

De opleiding leidt studenten op tot marketingdeskundigen die klant- en marktgericht handelen in een nationale en internationale omgeving en die kunnen omgaan met culturele verschillen. Op basis van analyses van de externe en interne omgeving ontwikkelen en implementeren zij marketingplannen op strategisch, tactisch en operationeel niveau. Commerciële economen zijn intermediair tussen organisaties en hun omgeving en vertalen de wensen en behoeften van klanten in strategisch marketingbeleid en operationeel handelen. Studenten hebben de mogelijkheid zich te specialiseren in Horse Business Management (HBM), Tourism and Eventmanagement (TEM), Sportmanagement (SPM) of Cultuurmanagement (CM). Alle studenten werken in verschillende contexten aan dezelfde eindkwalificaties. Deze zijn ontleend aan het landelijk beroeps- en competentieprofiel. Daarnaast maakt de opleiding gebruik van de Body of Knowledge and Skills van de sector HEO. Landelijk wordt gewerkt aan een internationale benchmark. De opleiding kan haar eigen profilering en haar visie op wat belangrijk is voor de hbo'er CE versterken. Daarmee kan ze de focus in het onderwijs verduidelijken. Het panel beoordeelt standaard 1 als **voldoende**.

De onderwijsleeromgeving

De onderwijsleeromgeving maakt het voor studenten in voldoende mate mogelijk om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. De relatie van het programma met de eindkwalificaties is duidelijk en de inhoud van het programma, de kennis en kunde, is van voldoende niveau. Onderzoek krijgt sinds enige tijd meer gerichte aandacht door de invoering van een samenhangende onderzoekslijn. Deze kan nog meer in het curriculum worden ingebed. Het programma kent vier onderwijsperiodes per jaar die elk bestaan uit een integratieve en een aantal ondersteunende bouwstenen. De samenhang binnen de onderwijsperiodes is goed, de samenhang over de periodes heeft nog aandacht nodig. Een duidelijker focus en profilering kan de inhoudelijke rode lijn ten goede komen. Het panel vindt dat het programma onderwijskundig mooi is opgezet en dat het probleemgestuurd onderwijs goed is vormgegeven. De werkvormen zijn goed gekozen en vormen een gevarieerde mix. De studenten worden tijdens hun opleiding goed begeleid. Ze zijn positief over de studieloopbaanbegeleiding. Het groepsproces in de PBL-groepen wordt door de tutoren goed begeleid en de inbreng van de studenten wordt door hen goed bewaakt. Studenten zijn tevreden over de spreiding van de studielast, over de haalbaarheid van deadlines en over de aansluiting van het aantal studiepunten op de daadwerkelijke studielast. Het docententeam beschikt naar de mening van het panel over voldoende vakinhoudelijke en didactische deskundigheid en over voldoende kennis van en ervaring met het beroepenveld.

Op het gebied van de begeleiding en beoordeling van onderzoeksvaardigheden van studenten is aandacht nodig voor de kennis en kunde van de docenten op dit gebied. De materiële voorzieningen zijn toereikend voor de uitvoering van het onderwijs. De opleiding heeft een consequent beleid met betrekking tot de borging van de kwaliteit van het onderwijs. Er is een aantal commissies ingesteld die hun taak serieus uitvoeren. De samenstelling en het functioneren van de Raad van Advies verdient nadere aandacht. Het panel beoordeelt standaard 2 als **voldoende**.

Toetsing en gerealiseerde resultaten

De opleiding maakt een zinvol onderscheid in de beoordeling van de competenties (eindkwalificaties) in de integrale bouwstenen en van de beoordeling van de kennis en vaardigheden van de student in de ondersteunende bouwstenen. Het toetsbeleid sluit daarmee goed aan bij het gekozen onderwijsconcept. Door het gebruik van toetsmatrijzen wordt zorgvuldig bewaakt dat alle competenties gedurende de opleiding op het gewenste niveau worden beoordeeld. Er is sprake van een zinvolle variatie van toetsvormen en van voldoende inhoudelijke feedback. De criteria waarop de studenten worden beoordeeld zijn relevant en inzichtelijk. Bij de beoordeling van de beroepsproducten wordt de inbreng van de individuele groepsleden voldoende meegenomen. Alle afzonderlijke onderwijseenheden worden individueel getoetst. De kwaliteit van de toetsing en beoordeling wordt actief bewaakt door de toetscommissie. De scriptiecommissie bewaakt de kwaliteit van zowel de afstudeervoorstellen als van het eindresultaat. In voorkomende gevallen treedt zij op als derde beoordelaar. Om de intersubjectiviteit van de beoordeling te bevorderen worden intervisiebijeenkomsten van docenten georganiseerd en wordt samengewerkt met andere opleidingen, binnen en buiten de hogeschool.

Het panel is van mening dat de opleiding de beoogde eindkwalificaties en het hbo-bachelorniveau in voldoende mate realiseert. Het panel ziet een verhoging van het niveau van de afstudeerproducten van het afgelopen studiejaar ten opzichte van voorgaande jaren. Het panel stelt vast dat de opleiding in dit opzicht een gericht beleid voert. Het heeft een nieuw beoordelingsformulier in gebruik genomen en heeft initiatieven genomen om de kwaliteit van de beoordeling te verhogen. Het panel heeft hier waardering voor en spoort de opleiding aan deze lijn verder door te zetten.

Uit onderzoek blijkt dat het werkveld en de afgestudeerden tevreden zijn over het niveau van de opleiding.

Het panel beoordeelt standaard 3 als **voldoende**.

Op grond van de beoordelingen van de drie standaarden en de beslisregels van de NVAO beoordeelt het panel de kwaliteit van de voltijd bacheloropleiding Commerciële Economie van Stenden Hogeschool als **voldoende**.

Inhoudsopgave

1	Basisgegevens van de opleiding	9
2	Beoordeling	13
	Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties	13
	Standaard 2 Onderwijsleeromgeving	15
	Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde resultaten	24
3	Eindoordeel over de opleiding	31
4	Aanbevelingen	33
5	Bijlagen	35
	Bijlage 1: Eindkwalificaties van de opleiding	37
	Bijlage 2: Overzicht opleidingsprogramma	43
	Bijlage 3: Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris	49
	Bijlage 4: Bezoekprogramma	55
	Bijlage 5: Bestudeerde documenten	61
	Bijlage 6: Overzicht bestudeerde afstudeerwerken	67
	Bijlage 7: Verklaring van volledigheid en correctheid	69

1 Basisgegevens van de opleiding

Administratieve gegevens van de opleiding

1. Naam opleiding in CROHO	Commerciële Economie
2. Registratienummer opleiding in CROHO	34402
3. Oriëntatie en niveau	Hbo-bachelor Graad: Bachelor of Commerce
4. Aantal studiepunten	240
5. Afstudeerrichting(en)	-
6. Variant	Voltijd
7. Locatie	Emmen
8. Jaar vorige visitatie en datum besluit NVAO	Vorige visitatie: 11 april en 9 mei 2007 Besluit NVAO: 3 april 2008

Administratieve gegevens van de instelling

9. Naam instelling	Stenden Hogeschool
10. Status instelling	Bekostigd
11. Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	-

Kwantitatieve gegevens over de opleiding

De kwantitatieve gegevens zijn berekend op basis van de door de NVAO gehanteerde definities, deze definities worden voorafgaand aan de tabel vermeld.

Cursusjaar	0506	0607	0708	0809	0910	1011	1112	1213
Totaal aantal ingeschreven studenten (1 okt.)	241	342	510	600	593	545	498	459 ¹

Tabel 1: Aantal ingeschreven studenten per cursusjaar

Uitval uit het eerste jaar in % van het cohort:

Het aandeel van het totaal aantal voltijd bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

Uitval uit de bachelor:

Het aandeel van de voltijd bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

¹ Het totaal aantal ingeschreven studenten voor het studiejaar 2012-2013 zal nog worden verhoogd door de februari-instroom

Rendement:

Het aandeel van de voltijd bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

Kengetallen cohorten	0304	0405	0506	0607	0708	0809	0910	1011	1112
Uitval uit het eerste jaar in % van het cohort		32.6	23.0	28.9	28.9	35.6	42.5	37.4	31.6
Uitval uit de bachelor		13.8	14.9	18.9	17.8	23.7	23.0	22.8	-
Rendement	67.9	79.3	71.6	71.1	68.9	-	-	-	-

Tabel 2: In- en uitstroomgegevens per cursusjaar

Docentkwaliteit:

Het aandeel docenten (OP) met een master en het aandeel docenten met een PhD in het totaal aantal docenten (OP).

Hoogste Opleidingsniveau	Huidig aantal		Waarvan in opleiding	Aantal na voltooiën opleiding	
PhD	1	3%	0	6	21%
WO master	18	64,5%	5 (PhD)	13	47%
Hbo master	0	0%	0	2	7%
Hbo bachelor	9	32,5%	2 (Hbo master)	7	25%

Tabel 3: Docentkwaliteit

Docent-studentratio:

De verhouding tussen het totaal aantal ingeschreven voltijd studenten en het totaal aantal fte aan onderwijzend personeel van de opleiding in het meest recente studiejaar.

Door de verwevenheid van de opleidingen Commerciële Economie en International Business and Languages, is het niet mogelijk de docent-studentratio voor deze opleidingen afzonderlijk te berekenen. De docent-studentratio bedroeg op 1 oktober 2012 1:29,5.

Aantal ingeschreven studenten	Aantal fte	docent-studentratio
613	20,77	1:29,5

Tabel 4: Docent-studentratio

Contacttijd:

Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacturen, voor ieder jaar van de opleiding. Voor jaar 3 en 4 is het aantal contacturen afhankelijk van de leerroute die door de student gekozen wordt en wordt daarom niet in tabel 5 vermeld.

Fase	Gemiddelde contacttijd per week
Propedeuse	11,4
Hoofdphase, jaar 2	9,1
Stage / Minoren, jaar 3	Verschillende leerroutes
Specialisaties / Afstudeerfase, jaar 4	Verschillende leerroutes

Tabel 5: Gemiddelde contacttijd (in klokuren per week), studiejaar 2011-2012

2 Beoordeling

Het visitatiepanel beschrijft hieronder per standaard van het NVAO beoordelingskader de bevindingen, overwegingen en conclusies. Het eindoordeel over de opleiding volgt in hoofdstuk 3.

Standaard 1 Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Bevindingen

Voor de cohorten tot en met 2009 worden de domeincompetenties van het domein Commerce gehanteerd (*Domeincompetenties en Illustraties Commerce, HBO-raad 2005*). Op basis van deze domeincompetenties en de bijbehorende niveau-indeling is een Body of Knowledge & Skills vastgesteld (*Body of Knowledge & Skills sector HEO, Domein Commerce, Versie 23 juni 2008*). Voor de cohorten vanaf 2010 gebruikt de opleiding het nieuwe, geactualiseerde beroeps- en competentieprofiel (*Commerciële Economie: de blik naar buiten, Landelijk Beroeps- en Competentieprofiel Bacheloropleiding Commerciële Economie 2012-2016, 2012*). De domeincompetenties en de BOKS zijn vastgesteld door de HBO-raad. De competenties zijn voorzien van een niveau-aanduiding met indicatoren. Voor elk van de competenties is aangegeven welk niveau (1, 2 of 3) studenten CE bij afstuderen moeten beheersen. Voor beide competentiesets is in matrices het verband aangegeven van de onderdelen van de BOKS met de competenties. De beide sets zijn opgenomen in bijlage 1.

Uit eigen analyse heeft de opleiding geconcludeerd dat het bestaande programma vrijwel volledig voldoet aan de nieuwe competenties. Na enige aanpassingen in het curriculum voor jaar 3 en 4 worden voor de cohorten vanaf 2010 de nieuwe competenties als eindkwalificaties gehanteerd.

Op basis van het landelijk beroepsprofiel en van haar contacten met het werkveld heeft de opleiding haar eigen opleidingsspecifieke beroepsbeeld geformuleerd. Commercieel economen zijn marketingdeskundigen die klant- en marktgericht handelen in een nationale en internationale omgeving en die kunnen omgaan met culturele verschillen. Op basis van analyses van de externe en interne omgeving ontwikkelen zij marketingplannen op strategisch, tactisch en operationeel niveau. Zij zijn in staat de haalbaarheid van deze plannen bedrijfseconomisch, commercieel en organisatorisch te toetsen en ze te implementeren. Zij beschikken over een sterk analytisch vermogen, een creatief-intuïtieve aanpak en een nieuwsgierige en onderzoekende houding. Commercieel economen zijn intermediair tussen organisaties en hun omgeving en vertalen de wensen en behoeften van klanten in strategisch marketingbeleid en operationeel handelen.

De opleiding van Stenden positioneert zich ten opzichte van andere CE-opleidingen doordat studenten de mogelijkheid hebben zich te specialiseren in Horse Business Management (HBM), Tourism and Eventmanagement (TEM), Sportmanagement (SPM) of Cultuurmanagement (CM). In verschillende contexten werken de studenten aan dezelfde eindkwalificaties. Deze specialisaties zijn afgestemd op vragen uit het werkveld en van studenten. Op basis van de strategie van Stenden, het hoofdlijnenakkoord, de prestatieafspraken en het nieuwe opleidingsprofiel wordt in het studiejaar 2012-2013 bepaald welke specialisaties de opleiding de komende jaren gaat aanbieden.

Het nieuwe landelijke profiel is extern gevalideerd door de diverse werkveldorganisaties voor de opleidingen Commerciële Economie, zoals de Dutch Dialogue Marketing Association (DDMA), MKB Nederland, het Center for Information Based Decision Making Marketing Research (MOA), het Nederlands Instituut voor Marketing (NIMA), het Platform Innovatie in Marketing (PIM), het VNO/NCW en de Sales Management Association (SMA). Begin 2012 heeft het NIMA vastgesteld dat CE-studenten van Stenden Hogeschool een vrijstelling kunnen krijgen voor onderdelen van NIMA B.

Het opleidingsspecifieke profiel is gevalideerd door de Raad van Advies van de opleiding.

Door het landelijk overleg van de CE-opleidingen wordt een internationale benchmark opgezet, omdat er geen internationale standaard bestaat voor opleidingen Commerciële Economie en Marketing. De opleiding van Stenden Hogeschool heeft een begin gemaakt met een benchmark met een aantal internationale partners via de MINT-questionnaire van het Nuffic.

Overwegingen en conclusie

Het panel is van mening dat de eindkwalificaties inhoudelijk relevant zijn en aansluiten bij het bachelorniveau. De opleiding volgt de landelijke afspraken. De eindkwalificaties sluiten ook in voldoende mate aan bij internationale eisen. De benchmarks, waaraan op landelijk en op opleidingsniveau wordt gewerkt, kunnen de aansluiting op internationale eisen verder versterken.

Naar de mening van het panel is meer aandacht gewenst voor de eigen profilering en voor de visie op wat belangrijk is voor de hbo'er CE. Het kan de focus van de opleiding ten goede komen als nauwkeuriger wordt bepaald waar studenten precies voor worden opgeleid in het commerciële gebied en in marketing, inkoop, sales en management. Op dit moment is bij de verschillende groepen nog geen eensluidende visie aanwezig, hoewel men het er wel over eens is dat een herijking van de huidige regionale focus en de huidige branchespecialisaties nodig is. Echter, zowel in de visie van de docenten als bij het opleidingsmanagement is er eerder sprake van een vergroting van het blikveld dan van een keuze van een focus. Zo willen de docenten de regionale producten-focus uitbreiden met (meer in algemene zin) het mkb en met de handelsrelatie met Duitsland en zoekt het opleidingsmanagement de uitbreiding meer in het kader van de bredere 'School of Commerce', de 'international trade', en een verbinding met een concept als 'duurzaamheid'.

Het is niet geheel duidelijk hoe de in de Kritische Reflectie genoemde keuzes en uitgangspunten (ondernemerschap, de onderzoekslijn van 'International Trade', de intensieve samenwerking opleiding - werkveld - onderzoek, en de handel tussen Nederland en Duitsland) zich daartoe verhouden.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 2 Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Beknopte beschrijving van het programma

Tijdens de visitatie lopen er drie curriculumgeneraties: voor de cohorten tot en met 2009; voor de cohorten 2010 en 2011; en voor het cohort 2012. Zie voor een overzicht van de drie curricula bijlage 2.

In alle curricula is elk van de vier studie jaren verdeeld in vier perioden van 15 EC, die soms worden samengevoegd tot een blok van 30 EC. In het eerste en tweede jaar bestaat elke periode uit één integratieve 'bouwsteen' (tot en met 2009: 'thema') en een aantal ondersteunende bouwstenen. In de integratieve bouwsteen werken de studenten aan een reëel probleem uit de beroepspraktijk en leveren ze een beroepsproduct op. In de overige bouwstenen worden kennis en vaardigheden aangeboden die daarvoor noodzakelijk zijn. In de eerste helft van het derde jaar doen de studenten een stage bij een bedrijf. De tweede helft van dat jaar is bestemd voor minoren. De eerste helft van het vierde jaar volgen de studenten van de cohorten tot en met 2009 een verdiepende minor; de studenten van de cohorten vanaf 2010 volgen een specialiserend programma (major). De tweede helft van het vierde jaar is de afstudeerfase (30 EC).

Bevindingen

Inhoud van het programma

Relatie tussen de beoogde eindkwalificaties en de inhoud van het programma

In de integratieve bouwstenen is aangegeven welke eindkwalificaties aan de orde komen en op welk niveau. De bouwsteen bevat een concreet ingevulde kenmerkende beroepssituatie en een beschrijving van de context en het beroepsdomein. Tevens is er een opdracht of taak geformuleerd en is aangegeven welke beroepsproducten moeten worden opgeleverd en aan welke criteria die moeten voldoen. Voor de ondersteunende onderwijseenheden zijn doelstellingen opgesteld die aangeven welke bijdrage de onderwijseenheid levert aan de (geoperationaliseerde) competenties. Op basis daarvan is bepaald welke sets van kennis en vaardigheden uit de BOKS worden aangeboden. Deze sets zijn per ondersteunende onderwijseenheid geformuleerd in de vorm van leerdoelen.

Daarbij is vastgesteld op welke wijze en op welk niveau deze leerdoelen worden getoetst (volgens de taxonomie van De Block) en welke werkvormen worden gehanteerd.

De verdeling van de eindkwalificaties naar niveau is weergegeven in competentiematrices voor de cohorten t/m 2009 en vanaf 2010. Per studiejaar wordt aangegeven welke eindkwalificaties op welk niveau aan bod komen. In het OER is per onderwijseenheid vermeld: een korte beschrijving van de inhoud, de werkvormen, de competenties, de wijze van toetsing, het niveau van toetsing, de doelstellingen, de cesuur, de toegestane hulpmiddelen en de literatuur.

Uit een analyse door de curriculumcommissie in het voorjaar 2012 bleek dat de eindkwalificaties 5, 6 en 7 voor de laatste maal getoetst werden in respectievelijk de perioden 2.2, 2.3 en 2.4. De opleiding heeft besloten deze eindkwalificaties in een andere context nogmaals te toetsen in jaar 3 (eindkwalificatie 5) en jaar 4 (eindkwalificaties 6 en 7), waarmee de student vormbehoud aantoont.

Het panel vindt dat de eindkwalificaties op inzichtelijke wijze zijn vertaald in de onderdelen van het onderwijsprogramma. Het programma dekt de eindkwalificaties.

Kennis en kunde

De rode draad in de major wordt gevormd door de omgeving waarin de commercieel econoom werkt. De kern van diens werkzaamheden is het analyseren van de omgeving en het vertalen van de resultaten in beleidsmatige keuzen.

Tijdens de propedeuse maken de studenten kennis met de interne en externe omgeving op operationeel en tactisch niveau. In de eerste periode maken ze daarbij kennis met het beroep van een commercieel econoom, in de overige drie perioden met (een deel van) de interne en externe omgeving.

In het tweede jaar wordt de omgeving op tactisch en strategisch niveau geanalyseerd en maken studenten verschillende soorten beleidsplannen. De studenten voeren een marktonderzoek uit en ze maken een marketingplan (met behulp van een SWOT-analyse), een inkoopplan en een communicatieplan.

In de eerste helft van het derde jaar is een stage bij een bedrijf geprogrammeerd. De tweede helft van het derde jaar biedt de mogelijkheid voor verbredende of verdiepende minoren in een door de student te kiezen richting, zoals Horse Business Management (HBM), Sportmanagement (SPM), Cultuurmanagement (CM), Tourism and Eventmanagement (TEM) of Financial Service Management (FSM). Studenten kunnen ook kiezen voor een minor buiten de opleiding, buiten Stenden Hogeschool of in het buitenland.

In de eerste helft van het vierde jaar kiezen de cohorten t/m 2009 een verdiepende minor, de cohorten vanaf 2010 volgen een verdiepend en specialiserend branchegericht majorprogramma. Naast de specialiserende branchegerichte programma's in jaar 4 bestaat er ook de mogelijkheid om te verdiepen in International Marketing. In de afstudeerfase voert de student zelfstandig een complex opleidingsspecifiek afstudeerproject uit. Het project kan plaats vinden in een algemene commerciële context of binnen de branches.

De onderwijsinhoud is ondergebracht in vier leerlijnen. In de integrale leerlijn werken de studenten aan (geoperationaliseerde) competenties in authentieke, complexe beroepssituaties. In de conceptuele leerlijn en de vaardigheden leerlijn (zelfmanagement, communicatieve vaardigheden en conceptueel denken) worden ondersteunende kennis en vaardigheden aangeboden uit de BOKS. In de reflectieve leerlijn worden de studenten ondersteund in zelfsturing, leerstijlen, houding, vaardigheden en studeerproblemen. Het panel vindt dat de opleiding een voldoende samenhangend programma biedt. De samenhang is goed uitgewerkt aan de hand van de vier leerlijnen, waarbij in de integratieve bouwstenen van de integratieve lijn de ontwikkeling over de jaren in de richting van de eindkwalificaties kan worden gevolgd. De integratieve bouwstenen zijn opgebouwd rond zinvolle casuïstiek, die aansluit bij de beroepspraktijk en bij het niveau van de opleiding. Het onderwijs in de ondersteunende bouwstenen sluit per periode goed aan op de integratieve bouwstenen. De aangeboden kennis en vaardigheden in de ondersteunende bouwstenen zijn relevant voor de integratieve bouwstenen en zijn van voldoende niveau. In de ondersteunende bouwstenen komt de inhoudelijke opbouw in de kennis- en vaardigheden lijn goed tot uiting (BOKS). Wel zou volgens het panel een duidelijker focus (zie de opmerking bij standaard 1) de inhoudelijke rode lijn ten goede kunnen komen. Immers, met een scherpere focus, waarin echte keuzes zijn gemaakt, kan de vakinhoudelijke doelstelling en de weg erheen ook preciezer worden geformuleerd. Als bijvoorbeeld alléén wordt gekozen voor de handelsrelatie Nederland - Duitsland en daarin de aspecten 'marketing, inkoop, en sales' kunnen de vakinhoudelijke doelen en wegen preciezer worden geformuleerd.

De gebruikte literatuur is naar de mening van het panel relevant en in het algemeen van voldoende niveau. Het merkt daarbij op dat het basisboek Marketing niet van recente datum is en dat de totale verplichte marketingliteratuur beperkt van omvang is. Voorts zouden er meer recente internationale ontwikkelingen kunnen worden aangeboden, aan de hand van aanbevolen wetenschappelijke artikelen of capita selecta uit recente internationale literatuur. Hiermee zouden studenten aangemoedigd kunnen worden om meer out-of-the-box te denken en niet uitsluitend gebruik te maken van standaard methoden, zoals een interne en externe analyse en een SWOT.

Omdat uit evaluaties bleek, dat de samenhang in het programma door de herstructurering van 2010 minder zichtbaar was geworden, is de samenhang tussen de integratieve en de ondersteunende bouwstenen, de opleidingsspecifieke contexten, domeinen, taken en rollen explicieter in het onderwijsmateriaal opgenomen. Bovendien zijn in de propedeuse twee nieuwe integratieve bouwstenen ontwikkeld, voor perioden 1.1 en 1.4.

Studenten ontwikkelen hun beroepsvaardigheden op een aantal manieren. In aansluiting op de kennisverwerving van typische CE-vakken (marketing, bedrijfseconomie, bedrijfsorganisatie et cetera), van vaardigheden in een vreemde taal en van meer algemene communicatieve vaardigheden, passen de studenten in de derdejaars stage de verworven kennis toe en verwerven ze praktische competenties voor de latere beroepspraktijk. Ze voeren een onderzoek of opdracht uit waar het bedrijf profijt van kan hebben. Het panel heeft stageverslagen bestudeerd en stelt vast dat er sprake is van zinvolle stages. De opdrachten zijn relevant, studenten bereiden zich goed voor en schrijven goede verslagen.

Studenten worden voorts tijdens de opleiding in contact gebracht met de praktijk via de casuïstiek in de integratieve bouwstenen en doordat ze vrij veel les hebben van externe gastdocenten. Als afronding van de studie doen de studenten een afstudeerproject bij een bedrijf. Het gaat om een praktijkopdracht met theoretisch onderbouwing. Studenten zoeken zelf een afstudeerbedrijf en een afstudeeropdracht.

Om te mogen starten met het afstudeerproject moet de student een afstudeervoorstel schrijven dat moet worden goedgekeurd door daarvoor aangewezen leden van de scriptiecommissie. In standaard 3 wordt verder ingegaan op het afstuderen.

Studenten verwerven onderzoeksvaardigheden door het werken met de zevensprong (als onderdeel van problem-based learning, PBL), in de bouwstenen Onderzoek, door het uitvoeren van een marktonderzoek in jaar 2, door het uitvoeren van een onderzoek in jaar 3 en 4 en in de stage en het afstudeerproject. In de minor International Learning Company voeren studenten onderzoek uit samen met en onder begeleiding van een lector, beginnend met een scan op relevante en actuele literatuur. Voor het verwerven van (onderzoeks)opdrachten werkt het lectoraat samen met het 'Eén-loket' dat onder andere bemiddelt bij het verkrijgen van praktijkopdrachten, gastdocenten en stage- en afstudeerplaatsen. Vijf van de 28 docenten CE en IBL zijn verbonden aan een kenniskring en voeren in dat verband onderzoek uit, bijvoorbeeld een promotieonderzoek.

In 2012 is een projectgroep Onderzoek ingesteld met als opdracht de onderzoekslijn in het curriculum te actualiseren en te komen tot een consistente lijn. Een eerste tussenproduct is opgeleverd in november 2012 (*Onderzoek in het curriculum van Commerciële Economie, november 2012*). Daarin wordt een goede aanzet gegeven voor een consistente onderzoekslijn van jaar 1 tot 4, gericht op het stimuleren van een onderzoekende houding bij de student en het aanleren van onderzoeksvaardigheden. Belangrijk doel is studenten een meer samenhangend programma op het gebied van onderzoek te bieden. Het panel onderschrijft de noodzaak daarvan. Het merkt op dat de bestaande curriculumonderdelen op het gebied van onderzoek op zichzelf van behoorlijk goede kwaliteit zijn, maar dat een meer consistente lijn gewenst is. Het panel heeft het gevoel dat de op zichzelf goed doordachte ideeën in de nota *Onderzoek in het curriculum van Commerciële Economie (november 2012)* nog niet breed binnen het docententeam gedeeld worden en dat 'De onderzoekende mindset van de student als vertrekpunt', zoals het motto van de nota luidt, in het onderwijs nog kan worden versterkt. De focus op onderzoek kan nog worden verstevigd. De lector, die reeds lid is van de curriculumcommissie en in 2012 heeft geadviseerd over de onderzoekslijn, kan hierbij ook in de toekomst een belangrijke rol spelen.

De opleiding heeft een internationale populatie, bestaande uit Nederlandse en Duitse studenten. De studenten werken in internationale PBL-groepen. De opleiding zet zo veel mogelijk native speakers in voor het talenonderwijs en ze biedt studenten de mogelijkheid om in het buitenland te studeren via het Erasmusprogramma en de Grand Tour (naar de buitenlandse vestigingen van Stenden). In totaal volgt op deze manier ongeveer 8,5% van de studenten de laatste jaren een onderdeel van de studie in het buitenland. Gegeven de internationale ambitie van Stenden Hogeschool, en in het bijzonder CE, vindt het panel dit percentage aan de lage kant.

Dit verdient nadere aandacht, zeker als men internationalisering als een belangrijke toekomstige focus ziet. Door de uitvoering van de MINT-questionnaire (zie standaard 1) heeft de opleiding een eerste aanzet gegeven tot het voeren van gericht beleid op dit punt. De opleiding oriënteert zich sterk op Duitsland. Deze focus wordt nog versterkt: er zijn reeds contacten met Duitse bedrijven via stages en afstudeerprojecten en de opleiding doet onderzoek naar de mogelijkheid om een minor/specialisatie aan te bieden gericht op de economische relatie met Duitse bedrijven.

De onderzoekseenheid (International) Trade die, als doorontwikkeling van het lectoraat Ondernemerschap, Innovatie en Kenniscirculatie binnen de School of Commerce wordt ingericht, gaat een bijdrage leveren aan de focus van de opleiding op Duitsland.

Studenten vertellen het panel dat de bouwsteenboeken hen duidelijkheid biedt over de lijn in het programma en over de inhoud van het onderwijs. De bouwstenen zijn volgens hen goed op elkaar afgestemd, de vakken sluiten aan op de integratieve bouwstenen. In het eerste jaar komen in de PBL-opdrachten elementen van onderzoek aan de orde en in het tweede jaar doen ze een groot marktonderzoek bij een bedrijf. Zij ervaren dat als een belangrijk onderdeel. Uit het gesprek met afgestudeerden komt naar voren dat zij strategische marketing moeilijk vinden en dat daar meer aandacht aan besteed zou mogen worden. Studenten en afgestudeerden vinden het heel belangrijk om veel les te krijgen van gastdocenten uit de praktijk. Dat gebeurt al veel, maar zou wat hen betreft nog meer mogen.

Het panel is positief over de inhoud van het programma. De relatie van het programma met de eindkwalificaties is duidelijk en de kennis en kunde is van voldoende niveau. Onderzoek krijgt sinds 2012 meer gerichte aandacht. Het programma heeft een goede samenhang binnen de onderwijsperiodes, de samenhang over de periodes kan nog verder worden versterkt als er een scherpere keuze van de focus wordt gemaakt.

Vormgeving van het programma

Didactisch concept en werkvormen

De opleiding heeft haar onderwijsbeleid helder uiteengezet in het *Onderwijsbeleid en Toetsbeleid Commerciële Economie (mei 2012)* en in het *Course document bacheloropleiding Commerciële Economie (School of Commerce januari 2013)*. De opleiding omschrijft haar onderwijs als competentiegericht in combinatie met Problem Based Learning (PBL), gebaseerd op het sociaal-constructivisme en op de cognitieve psychologie. Het uitgangspunt van het leren is steeds een concreet, realistisch probleem uit een kenmerkende beroepssituatie. Studenten werken systematisch aan de oplossing van een probleem en verwerven de daarvoor noodzakelijk kennis en vaardigheden. PBL draagt volgens de opleiding belangrijk bij aan het ontwikkelen van de onderzoeksvaardigheden van studenten, aan het ontwikkelen van een kritische houding, van probleemoplossend vermogen, aan het onderbouwen van conclusies en aan samenwerken. Door de zevensprong leren studenten een probleem te analyseren, onderzoeksvragen op te stellen en informatie te verzamelen.

Omdat uit evaluaties bleek dat studenten PBL als didactisch concept niet altijd herkenden, wordt PBL vanaf 2012-13 uitdrukkelijk gekoppeld aan de integratieve bouwstenen en worden de rol van de tutor, de training van vaardigheden en de beoordeling binnen PBL verder uitgewerkt.

De opleiding maakt gebruik van een variatie aan werkvormen. In de integrale leerlijn wordt gebruik gemaakt van groepswork in de PBL-groepen en projectopdrachten. De PBL-groepen bestaan uit 12 studenten, die worden begeleid door een tutor. De groep wordt verdeeld in twee groepen van 6 studenten. De groepen worden in overleg samengesteld door de studenten en de tutor. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de Belbintest.

In de conceptuele leerlijn volgen de studenten hoor- en werkcolleges en werken ze aan opdrachten. In de vaardighedenlijn zijn er workshops en trainingen.

Studieloopbaanbegeleiding (SBL), portfoliogesprekken zijn de werkvormen in de reflectieve leerlijn.

Het panel vindt dat het programma onderwijskundig mooi is opgezet en dat het probleemgestuurd onderwijs goed is vormgegeven. De werkvormen zijn goed gekozen en vormen een gevarieerde mix.

Begeleiding van studenten

De studenten worden in de eerste twee studiejaar begeleid door een studieloopbaanbegeleider. Deze coacht en adviseert hen bij het formuleren van leervragen en bij het maken van keuzes in hun studieloopbaan. Zo nodig verwijst hij de student door naar de decaan of andere instanties. In zowel het eerste als het tweede jaar zijn er voor de studenten 3 EC beschikbaar voor studieloopbaanbegeleiding. Studieloopbaanbegeleiders hebben zowel in het eerste als het tweede leerjaar 19,2 uur voor een groep van 12 studenten en daarnaast per student 4 uur in het eerste en 2 uur in het tweede jaar.

Tijdens hun leerproces worden de studenten begeleid door de vakdocenten. In het eerste en tweede jaar speelt de tutor een belangrijke rol in de begeleiding als coach van de studenten tijdens de PBL-bijeenkomsten. Tijdens de stage en het afstuderen wordt de student begeleid door een docent en door een begeleider vanuit het bedrijf. De begeleidende docenten tijdens de afstudeerperiode zijn benoemd door de examencommissie en zijn vakinhoudelijk deskundig op het gebied van het onderwerp van de afstudeeropdracht van de student.

Het negatief bindend studieadvies (NBSA) wordt met ingang van 2013-2014 verhoogd van 42 naar 51 EC. De opleiding overweegt de studieloopbaanbegeleiding ook in jaar 3 en 4 in te voeren om achterstanden in die jaren te voorkomen. Het begeleidingstraject voor het afstuderen is naar aanleiding van project Afstuderen (dat is gestart in 2012) herzien en verduidelijkt. Vanaf januari 2013 wordt de herziening van de stage projectmatig aangepakt. In het eerste jaar zijn 11,4 klokuren per week ingeroosterd, in het tweede jaar 9,1 klokuren per week. Het aantal contacturen in het derde en vierde jaar is afhankelijk van de leerroute die de student volgt. De prestatieafspraken met het ministerie is 12 contacturen per week in het eerste studiejaar in 2013-2014.

Het panel stelt vast dat de studenten tijdens hun opleiding goed worden begeleid.

Uit evaluaties door de opleiding blijkt dat de studenten positief zijn over de studieloopbaanbegeleiding. Volgens de *NSE 2012* zijn de studenten positief over de mogelijkheid en de kwaliteit van de begeleiding en over de bereikbaarheid buiten de contacturen en de betrokkenheid van de docenten bij de studenten. Ze zijn eveneens tevreden over de spreiding van de studielast, over de haalbaarheid van deadlines en over de aansluiting van het aantal studiepunten op de daadwerkelijke studielast. Ook uit de gesprekken van het panel komt een positief beeld naar voren. Studenten zijn zeer tevreden over hun studieloopbaanbegeleider, die ze vanaf het eerste jaar hebben. Deze begeleidt hen bij hun persoonlijke ontwikkeling, waarbij gebruik gemaakt wordt van een portfolio.

Ook de begeleiding van de PBL-groepen door de tutores wordt door de studenten gewaardeerd. Het panel heeft de indruk dat het groepsproces en de inbreng van de studenten door de tutores goed wordt begeleid en bewaakt. Afgestudeerden geven aan dat zij goed zijn begeleid tijdens hun afstudeerfase. Ze kregen goede inhoudelijke adviezen en goede informatie over wat hen werd verwacht. De afstudeerbegeleider heeft regelmatig contact met de student. Het afstudeervoorstel werd tot en met 2011-2012 goedgekeurd door twee vakinhoudelijk deskundige docenten, vanaf 2012-2013 gebeurt dat door daarvoor aangewezen leden van de scriptiecommissie.

De studenten vertellen het panel dat ze de eerste twee studie jaren 3 à 4 dagen op school zijn voor colleges, trainingen en het werken in de PBL-groepen. Het panel heeft de indruk dat de studenten naast de ingeroosterde lessen behoorlijk veel tijd besteden aan hun studie.

De *NSE 2012* wijst uit dat de studenten positief zijn over de informatievoorziening. Hiervoor maakt de opleiding gebruik van het onderwijs- en Examenreglement, de bouwsteenboeken, blackboard, de elektronische leeromgeving ELO en Progresswww.

Verschillende leerroutes

Toelaatbaar tot de opleiding zijn studenten met een vooropleiding havo/vwo met het profiel Economie & Maatschappij. In geval van een ander profiel zijn de vakken Economie of Management & Organisatie verplicht. Daarnaast zijn studenten met een opleiding mbo-4 toelaatbaar. De opleiding heeft een substantiële instroom van Duitse studenten. Die zijn toelaatbaar met Abitur of (Fach)hochschule. De Duitse studenten volgen voor aanvang van de opleiding een Summer Course Nederlands en volgen tijdens de opleiding het vak Nederlands als moderne vreemde taal. Voor de opvang en begeleiding van de Duitse studenten heeft de opleiding een speciale medewerkster, een Duitse alumna van de opleiding. Uit eigen onderzoek van de opleiding blijkt dat dit de studenten helpt bij hun overgang naar het Nederlandse onderwijs.

De opleiding heeft geen speciale leerroutes voor instromende studenten. Op individuele basis kunnen door de examencommissie vrijstellingen worden verleend.

De opleiding onderhoudt contacten met het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs in de regio. Zo is er een project Schakelpropedeuse uitgevoerd om de aansluiting van het vo en mbo met het hbo te verbeteren.

Met het Drenthe College bestaat een langdurige samenwerking met het oog op de doorstroom van het mbo naar het hbo. In 2012-2013 is een klas met excellente mbo-leerlingen gestart die tijdens hun mbo-opleiding extra vakken volgen. Bij succesvolle afronding leidt dat tot vrijstellingen voor de opleiding van Stenden Hogeschool. De opleiding heeft het initiatief genomen tot een intensieve samenwerking van onderwijs, bedrijfsleven en overheid om een goede instroom en doorstroom van studenten te bevorderen.

Kwaliteit van het personeel

De opleidingen Commerciële Economie en International Business and Languages zijn sterk met elkaar verweven. De opleidingen worden verzorgd door een docententeam dat bestaat uit 28 docenten in een formatie van 20,8 fte. De ratio student/docentfte is 29,5 en komt daarmee vrijwel overeen met de Stenden norm (29,2).

De verdeling naar hoogste opleidingsniveau van de docenten is: PhD 3%, wo-master 64,5% (5 docenten zijn bezig met een promotietraject) en hbo-bachelor 32,5% (2 docenten zijn bezig met een hbo-mastertraject). Na voltooiing van de opleidings- en promotietrajecten is de verdeling: PhD 21%, wo-master 47%, hbo-master 7% en hbo-bachelor 25%. Het beleid van Stenden Hogeschool is gericht op: 70% heeft een mastertitel in 2014 en 90% in 2017; en 10% heeft een PhD of is bezig met een promotietraject. Het aannamebeleid van de opleiding is gericht op het aantrekken van nieuwe docenten met een masteropleiding en bij voorkeur met relevante commerciële/bedrijfskundige werkervaring.

Vijf van de 28 docenten zijn lid van een kenniskring en leveren een bijdrage aan het onderzoek binnen de lectoraten (Ondernemerschap, Innovatie en Kenniscirculatie; Duurzame innovatie in de regionale kenniseconomie; en Economie op Mensenmaat).

Uit evaluaties (*NSE 2012*, *HBO-monitor over 2006 t/m 2011*) blijkt dat studenten en afgestudeerden tevreden zijn over de kwaliteit van de docenten en over hun kennis van de beroepspraktijk. Dit wordt bevestigd in de gesprekken van het panel.

Het panel stelt vast dat het opleidingsniveau van het docententeam zonder meer voldoende is en dat de opleiding serieus beleid voert om het niveau verder te verhogen. Op basis van een overzicht van de kwalificaties van de docenten stelt het panel bovendien vast dat het team beschikt over voldoende vakinhoudelijke en didactische deskundigheid en over voldoende kennis en ervaring met het beroepenveld. In het licht van de ontwikkelingen in de richting van een sterker accent op de begeleiding en beoordeling van onderzoeksvaardigheden van studenten en van de eigen expertise als praktijkgericht onderzoeker, is naar de mening van het panel aandacht nodig voor verdere training en ontwikkeling van de docenten op dit gebied.

Kwaliteit van de opleidingsspecifieke voorzieningen

Het panel stelt vast dat het gebouw, waar de opleiding is gevestigd, beschikt over voldoende lokalen en projectruimtes voor PBL-onderwijs. Ook de docenten kunnen beschikken over voldoende werkruimtes.

In het gebouw zijn een studielandschap en een mediatheek ingericht. In de propedeuse is een mediatheektraining voor de studenten opgenomen, in de specialisaties worden studenten getraind in het zoeken naar wetenschappelijke bronnen. Studenten en docenten kunnen gebruik maken van relevante databases. Met ingang van 2012-2013 overlegt de mediathecaris vier keer per jaar met de periodeteams over het programma van de volgende periode.

Studenten zijn volgens de *NSE 2012* tevreden over de voorzieningen, zoals de mediatheek, de geschiktheid en beschikbaarheid van werkplekken, de ict-faciliteiten en de digitale leeromgeving.

Hoe wordt de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving gewaarborgd

De opleiding heeft een kwaliteitszorgsysteem waarin met behulp van evaluaties en een jaarlijks kwaliteitsverslag de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving wordt gemonitord. Daarnaast functioneert er een aantal commissies die de kwaliteit sturen en borgen: de curriculumcommissie, de examencommissie, de toetscommissie, de scriptiecommissie, de opleidingscommissie en de Raad van Advies. De curriculumcommissie van de opleiding speelt een centrale rol in de opbouw en de vernieuwing van het curriculum. Ook de lector speelt hierin een rol. De School of Commerce heeft een examencommissie met twee kamers: een voor de opleidingen CE en IBL in Emmen en een voor de opleiding SBRM in Leeuwarden. De toetscommissie voor de opleidingen CE en IBL is actief op het gebied van de bewaking van de kwaliteit van de toetsen. De toetscommissie is gemandateerd door de examencommissie. De scriptiecommissie is door de examencommissie gemandateerd om de kwaliteit van de afstudeervoorstellen en de afstudeerproducten te bewaken. De opleidingscommissie adviseert het opleidingsmanagement jaarlijks over het Opleidings- en Examenreglement en geeft zo nu en dan ad hoc adviezen. Het panel heeft uitvoerig met de commissies gesproken en stelt vast dat deze goed functioneren en een belangrijke bijdrage leveren aan de borging van de kwaliteit van de onderwijsleeromgeving.

In de Raad van Advies komen ontwikkelingen in het werkveld aan de orde. De Raad zou naar de mening van het panel nadrukkelijker kunnen worden ingeschakeld bij de vormgeving van het onderwijsprogramma. De samenstelling van de Raad sluit voldoende aan bij het vakgebied commerciële economie, maar zou verder kunnen worden verbreed met meer ervaringsdeskundigen uit de specifieke branches waarvoor de studenten kunnen kiezen. De ervaringsdeskundigheid van de leden ligt op dit moment onder meer op het terrein van toerisme en cultuur. De opleiding geeft aan dat deze zou kunnen worden aangevuld met expertise op het gebied van internationale handel (o.a. Nederland en Duitsland), waardoor de Raad een nog nadrukkelijker representatie van de opleiding wordt.

Overwegingen en conclusie

De onderwijsleeromgeving maakt het voor studenten in voldoende mate mogelijk om de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Het panel is positief over de inhoud van het programma. De relatie van het programma met de eindkwalificaties is duidelijk en de kennis en kunde is van voldoende niveau.

Onderzoek krijgt sinds enige tijd meer gerichte aandacht door de invoering van een samenhangende onderzoekslijn. Het programma heeft een goede samenhang binnen de onderwijsperioden, de samenhang over de perioden heeft nog aandacht nodig. Volgens het panel zou een duidelijker focus de inhoudelijke rode lijn ten goede kunnen komen. Tevens behoeft de inbedding van een consistente onderzoekslijn in het curriculum verdere aandacht. Het panel vindt dat het programma onderwijskundig mooi is opgezet en dat het probleemgestuurd onderwijs goed is vormgegeven. De werkvormen zijn goed gekozen en vormen een gevarieerde mix.

De studenten worden tijdens hun opleiding goed begeleid. Studenten zijn positief over de studieloopbaanbegeleiding. Het groepsproces in de PBL-groepen wordt door de tutoren goed begeleid en de inbreng van de studenten wordt door hen goed bewaakt. Studenten zijn tevreden over de spreiding van de studielast, over de haalbaarheid van deadlines en over de aansluiting van het aantal studiepunten op de daadwerkelijke studielast.

Het docententeam beschikt naar de mening van het panel over voldoende vakinhoudelijke en didactische deskundigheid en over voldoende kennis van en ervaring met het beroepenveld. Op het gebied van de begeleiding en beoordeling van onderzoeksvaardigheden van studenten is aandacht nodig voor de kennis en kunde van de docenten op dit gebied.

De materiële voorzieningen zijn toereikend voor de uitvoering van het onderwijs.

De opleiding heeft een consequent beleid met betrekking tot de borging van de kwaliteit van het onderwijs. Er is een aantal commissies ingesteld die hun taak serieus uitvoeren. De samenstelling en het functioneren van de Raad van Advies verdient nadere aandacht.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

Standaard 3 Toetsing en gerealiseerde resultaten

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Bevindingen

Systeem van toetsing

Toetsbeleid

Het toetsbeleid van de opleiding sluit aan bij de onderwijsvisie (zie standaard 2). Het beleid is helder uitgewerkt in het *Onderwijsbeleid en Toetsbeleid Commerciële Economie (mei 2012)* en in het *Course document bacheloropleiding Commerciële Economie (School of Commerce januari 2013)*. Het beleid is geconcretiseerd in de *Handleiding Toetsen, Commerciële Economie/ International Business and Languages (september 2012)*. Het bevat duidelijke aanwijzingen omtrent onder meer de toetsvormen, de toetsmatrijzen, de cesuur en bevat een checklist voor toetsen.

Toetsvormen

De competenties (eindkwalificaties) worden beoordeeld in de integrale lijn. Ze zijn geoperationaliseerd in de integratieve bouwstenen op basis van kenmerkende beroepssituaties, waarvoor de studenten steeds één of meer beroepsproducten moeten opleveren. De studenten worden beoordeeld op de kwaliteit van de producten en op hun participatie in de PBL-groep, respectievelijk voor 80% en 20%. Voor de beoordeling zijn criteria ontwikkeld die zijn opgenomen in de bouwsteenboeken.

Kennis en vaardigheden worden individueel getoetst in de ondersteunende bouwstenen.

In de bouwstenen is aangegeven aan welke competenties ze bijdragen, wat de doelstellingen zijn, welke leerdoelen (kennis- en vaardigheidsdoelen) moeten worden bereikt, welke toetsvormen worden gehanteerd en op welk niveau wordt getoetst. Dit is weergegeven in een toetsmatrijs, die sinds 2012-2013 in de bouwsteenboeken is opgenomen. Op deze wijze zorgt de opleiding er goed voor dat de competenties in het onderwijsprogramma op de vereiste niveaus worden getoetst en beoordeeld en maakt dit bovendien inzichtelijk. In totaaloverzichten, voor de curricula tot en met 2009 en vanaf 2010, wordt per onderwijseenheid (vak) getoond aan welke competentie en op welk competentieniveau deze bijdraagt. Bovendien wordt vermeld aan welk onderdeel van de BOKS de eenheid bijdraagt en op welk niveau volgens de taxonomie van De Block & Miller (weten, inzicht, toepassen, integreren).

De attitude van de studenten komt aan de orde in de reflectieve leerlijn (studieloopbaanbegeleiding).

Als toetsvormen maakt de opleiding gebruik van overall-toetsen, thuisopdrachten, pen-en-papier toetsen en mondelinge toetsen. In een overall-toets worden open of gesloten vragen gesteld over een omvangrijke casus. Voor een thuisopdracht schrijft de student een paper op basis van verzamelde informatie of literatuurstudie. In de pen-en-papier toetsen wordt met behulp van open en gesloten vragen de kennis van de student getoetst. Mondelinge toetsen worden afgenomen aan de hand van een casus, een ingeleverd werkstuk of literatuur. Het panel heeft een representatieve selectie van gemaakte en beoordeelde toetsen bestudeerd en stelt vast dat de toetsen het gewenste niveau hebben. De inhoudelijke kwaliteit en het niveau worden goed en transparant geborgd door het consistent en systematisch toepassen van toetsmatrijzen in alle bouwstenen. De door de studenten gemaakte toetsen worden overeenkomstig de gestelde criteria in de bouwsteenboeken nagekeken en worden zowel bij de uitgewerkte opgaven als aan het einde van de toets van inhoudelijke feedback voorzien. Studenten uiten hierover hun tevredenheid.

Beoordeling

Voor de beoordeling worden duidelijke en relevante criteria gebruikt. Ze staan vermeld in de bouwsteenboeken. Studenten tonen zich hierover tevreden. Ze weten ook vooraf wat de cesuur is en hoe de verschillende onderdelen worden gewogen en ze krijgen voldoende feedback. Voor de beroepsproducten van de PBL-groepen wordt een gezamenlijk cijfer gegeven. De participatie van de groepsleden wordt in de beoordeling meegenomen, waarbij zowel het oordeel van de medegroepsleden telt als dat van de tutor.

Het panel heeft de indruk dat er voldoende aandacht is voor de bewaking van mogelijk meeliftgedrag en dat studenten onderling ook 'eerlijke' cijfers toekennen over elkaars gedrag binnen een groep. Afzonderlijke onderwijseenheden worden altijd individueel getoetst. Evaluaties (*NSE 2012 en HBO-monitor 2011*) laten zien dat studenten en afgestudeerden redelijk tevreden zijn over de toetsing en beoordeling. Omdat de duidelijkheid van de beoordelingscriteria te wensen overliet, heeft de opleiding de toetsmatrijzen vanaf 2012-2013 opgenomen in de bouwsteenboeken.

De competenties worden op eindniveau op verschillende plaatsen in het curriculum getoetst (zie hieronder). Voor de scriptie wordt vanaf het najaar van 2012 een nieuw beoordelingsformulier gebruikt. Het oude formulier bevat naar het oordeel van het panel globale criteria, zij het dat die wel zijn ontleend aan de Dublin descriptoren. De criteria in het nieuwe formulier zijn ook gebaseerd op de Dublin descriptoren, maar zijn meer concreet gericht op de beoordeling van de drie P's, respectievelijk het product (scriptie), het proces (tijdens de afstudeerstage) en de presentatie. Het panel vindt het nieuwe formulier een vooruitgang ten opzichte van het oude, omdat het de prestaties meer gericht beoordeelt. De criteria bieden ook concreet houvast voor de begeleiding van de student bij zijn afstuderen. Afgestudeerden geven in het gesprek met het panel te kennen tevreden te zijn over de wijze waarop ze zijn beoordeeld.

Het afstuderen wordt beoordeeld door twee examinatoren, vakinhoudelijk deskundige docenten van de opleiding. In het geval van een cijfer 5,5-6,0 wordt altijd een derde beoordelaar ingeschakeld (zie ook hieronder).

Borging van de kwaliteit van de toetsing en beoordeling

De opleiding borgt de kwaliteit van de toetsen op verschillende manieren. Allereerst bieden de richtlijnen, de checklists en de toetsmatrijzen hier goede waarborgen voor. Daarnaast spelen de toetscommissie en de scriptiecommissie (vanaf 2012-2013) een belangrijke rol, beide gemandateerd door de examencommissie. De toetscommissie bewaakt de kwaliteit van de schriftelijke toetsen. Zij screent de toetsen vooraf op basis van geformuleerde standaarden en doet achteraf onderzoek naar toetsen waarvan het rendement te laag of te hoog is. Ze onderzoekt ook specifieke toetsen op verzoek van de examencommissie, het managementteam, de curriculumcommissie of een individuele docent. De commissie is nog niet betrokken bij de kwaliteitsbewaking van de stagebeoordeling. Er is inmiddels een werkgroep gestart gericht op de herstructurering van de stagebeoordeling, vergelijkbaar met de afstudeerbeoordeling (zie hierna). De scriptiecommissie bewaakt de beoordeling van de afstudeerfase. Leden beoordelen zowel de afstudeervoorstellen van de studenten als het eindresultaat. In bepaalde, duidelijk omschreven situaties treedt ze op als derde beoordelaar. Voorts speelt ze een rol bij de deskundigheidsbevordering van de docenten op het gebied van de begeleiding en beoordeling van het afstuderen. Het panel heeft uitvoerig met de commissies gesproken en stelt vast dat deze hun taak serieus uitvoeren. Ze spelen daadwerkelijk een belangrijke rol in de bewaking van de kwaliteit van de toetsing en beoordeling.

Naar aanleiding van een aan het eind van 2011 uitgevoerd onderzoek naar de mate van intersubjectiviteit van de beoordeling van de afstudeerscripties zijn er intervisiebijeenkomsten georganiseerd.

Bovendien zijn er scripties herbeoordeeld door docenten van een andere Stenden-opleiding en van een collega-opleiding van een andere hogeschool. De resultaten hiervan hebben geleid tot aanscherpingen in de beoordelingscriteria. In 2012-2013 worden wederom intervisiebijeenkomsten georganiseerd.

Realisatie van de beoogde eindkwalificaties

Op verschillende plaatsen in het curriculum wordt getoetst of de studenten de eindkwalificaties op eindniveau hebben behaald. Voor alle cohorten worden eindkwalificaties beoordeeld tijdens de afstudeerfase in het vierde jaar. Voor de cohorten tot en met 2009 worden drie competenties (5, 6 en 7) op eindniveau beoordeeld in thema's in het tweede jaar, de overige competenties in een verdiepende minor en het afstuderen in het vierde jaar. Voor de cohorten 2010 en 2011 wordt competentie 5 beoordeeld in de integratieve bouwsteen Strategische Marketing in het tweede jaar, de overige competenties worden beoordeeld in de specialisaties en het afstuderen in het vierde jaar. Voor de cohorten vanaf 2012 wordt competentie 5 getoetst in de stage in jaar drie, de overige in de specialisaties en het afstuderen in jaar vier. Op deze wijze worden voor de verschillende cohorten alle eindkwalificaties beoordeeld. De competentiebeoordeling in de verdiepende minoren en de specialisaties gebeurt door middel van een individueel portfolio en een afsluitend individueel portfoliogesprek.

De afstudeeropdracht wordt door de student individueel uitgevoerd in opdracht van een bedrijf of organisatie. Het niveau van de opdracht wordt vooraf door de opleiding getoetst, vanaf 2012-2013 door twee daarvoor aangewezen leden van de scriptiecommissie, daarvóór door twee vakinhoudelijk deskundige docenten. De opdracht moet altijd een onderzoek bevatten om de benodigde gegevens te verzamelen. Het is geen doel op zich, maar staat ten dienste van het ontwikkelen van het beroepsproduct, zoals een strategisch marketingplan of een ondernemingsplan.

Studenten zoeken in de regel zelf een bedrijf en een afstudeeronderwerp. In het geval twee studenten bij hetzelfde bedrijf afstuderen moeten zij twee aparte scripties schrijven. De beoordelaars van de afstudeervoorstellen helpen de student bij het opstellen van een goed afstudeervoorstel.

Het panel heeft van de afstudeerlichtingen 2010- 2011 en 2011-2012 zestien afstudeerproducten (scripties) bestudeerd en heeft een selectie van producten gezien die het eindniveau van competenties eerder in het curriculum aantonen.

Over deze laatste producten is het panel in het algemeen tevreden. De integratieve bouwstenen uit het tweede en het vierde jaar bevatten duidelijke opdrachten die door de studenten behoorlijk goed zijn uitgewerkt. De opdrachten zijn adequaat beoordeeld op relevante criteria. De opdrachten hebben bijvoorbeeld betrekking op het uitvoeren van een (beperkt) onderzoek, het uitdiepen van een marketingonderwerp, het gebruik van wetenschappelijke literatuur en het schrijven van een beleidsplan voor een opdrachtgever. De studenten zijn in voldoende mate in staat de voor de CE relevante methoden en instrumenten in te zetten. De portfolio's die het panel heeft gezien zijn zorgvuldig opgebouwd en bevatten de uitgevoerde opdrachten en de beoordelingen daarvan.

Van de zestien scripties van deze afstudeerlichtingen vond het panel dat er drie ten onrechte een voldoende beoordeling hadden gekregen. Het niveau van één product vond het panel twijfelachtig (op de grens van voldoende en onvoldoende). Het panel vond dit reden om het aantal afstudeerproducten op te hogen met vijftien producten.

Het heeft gekozen voor producten van de afstudeerlichting 2012-2013, omdat in dit studiejaar een nieuwe afstudeersystematiek is gehanteerd en het panel tijdens het eerste visitatiebezoek daarvan een goede indruk had gekregen.

De vijftien scripties van de lichting 2012-2013 zijn naar het oordeel van het panel alle van hbo-bachelorniveau. Alle producten tonen dat de studenten in staat zijn tot een consistente methodische aanpak en tot het uitvoeren van een standaardonderzoek ten behoeve van de opstelling van professionele producten zoals een strategisch marketingplan en een ondernemingsplan op hbo-bachelorniveau. Ze zijn voldoende in staat een standaard methodische lijn te volgen om van een probleemstelling, een algemene vraagstelling en deelvraagstellingen via de verzameling en verwerking van gegevens te komen tot conclusies en aanbevelingen. Ze gebruiken daarbij de gebruikelijke theorieën, modellen en instrumenten in het kader van een interne analyse, een externe analyse, en een SWOT-analyse. Een aantal studenten stijgt uit boven het basisniveau door een hogere mate van originaliteit en consistentie in de aanpak, door een meer expliciete verantwoording van de gemaakte keuzen en door een betere theoretische onderbouwing en gebruik van literatuur. Het panel ziet een duidelijke vooruitgang ten opzichte van de voorgaande lichtingen. Het stelt vast dat de ingezette wijzigingen in het afstuderen 2012-2013 hun vruchten hebben afgeworpen.

Het panel merkt op dat de opleiding nog vorderingen kan maken in de consistentie in de beoordeling. In een aantal gevallen vindt het panel de beoordeling door de opleiding aan de hoge kant, terwijl het soms ook een hogere beoordeling zou geven. Het nieuwe beoordelingsformulier biedt mogelijkheden om tot meer afstemming tussen de docenten te komen. De ingezette lijn van intervisies en professionalisering op dit gebied verdient verdere voortzetting.

Uit werkveldonderzoek door de opleiding, over de perioden 2008-2010 en 2010-2012, blijkt tevredenheid van studenten en bedrijven over het gerealiseerde niveau. De *HBO-monitor 2011* geeft aan dat de afgestudeerden positief zijn over de wijze waarop ze zijn voorbereid op de beroepspraktijk.

Overwegingen en conclusie

Het panel is positief over de wijze waarop de opleiding haar toetsbeleid vormgeeft. Ze maakt een zinvol onderscheid in de beoordeling van de competenties (eindkwalificaties) in de integratieve bouwstenen en van de beoordeling van de kennis en vaardigheden van de student in de ondersteunende bouwstenen. Het toetsbeleid sluit daarmee goed aan bij het gekozen onderwijsconcept. Door het gebruik van toetsmatrijzen wordt zorgvuldig bewaakt dat alle competenties gedurende de opleiding op het gewenste niveau worden beoordeeld. Er is sprake van een zinvolle variatie van toetsvormen en van voldoende inhoudelijke feedback. De criteria waarop de studenten worden beoordeeld zijn relevant en inzichtelijk.

Bij de beoordeling van de beroepsproducten wordt de inbreng van de individuele groepsleden voldoende meegenomen. Alle afzonderlijke onderwijseenheden worden individueel getoetst. De kwaliteit van de toetsing en beoordeling wordt actief bewaakt door de toetscommissie. De scriptiecommissie bewaakt zowel de kwaliteit van de afstudeervoorstellen als van het eindresultaat. In voorkomende gevallen treedt zij op als derde beoordelaar.

Om de intersubjectiviteit van de beoordeling te bevorderen worden intervisiebijeenkomsten van docenten georganiseerd en wordt samengewerkt met andere opleidingen, binnen en buiten de hogeschool.

Het panel is van mening dat de opleiding de beoogde eindkwalificaties en het hbo-bachelorniveau in voldoende mate realiseert. Het panel ziet een verhoging van het niveau van de afstudeerproducten van het afgelopen studiejaar ten opzichte van voorgaande jaren, waarin het niveau soms aan de lage kant was. Het panel stelt vast dat de opleiding in dit opzicht een gericht beleid voert. Het heeft een nieuw beoordelingsformulier in gebruik genomen en heeft initiatieven genomen om de kwaliteit van de beoordeling te verhogen. Het panel heeft hier waardering voor en spoort de opleiding aan deze lijn verder door te zetten. Uit onderzoek blijkt dat het werkveld en de afgestudeerden tevreden zijn over het niveau van de opleiding.

Het panel komt op basis van bovenstaande overwegingen tot het oordeel **voldoende**.

3 Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
1 Beoogde eindkwalificaties	Voldoende
2 Onderwijsleeromgeving	Voldoende
3 Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	Voldoende

Overwegingen en conclusie

Op grond van de beoordeling van de standaarden en van de beslisregels van de NVAO beoordeelt het visitatiepanel de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Commerciële Economie van Stenden Hogeschool als **voldoende**.

4 Aanbevelingen

1 Profilering

Het panel adviseert de opleiding aandacht te besteden aan de eigen profilering en aan haar visie op wat belangrijk is voor de hbo-opgeleide commercieel econoom. Het kan de focus van de opleiding ten goede komen als nauwkeuriger wordt gekozen voor welke functies in het CE-domein studenten precies worden opgeleid. In de huidige discussie binnen de opleiding lijken er twee dimensies te zijn waarin een focus kan worden gesitueerd: 1) de dimensie waarin de verhouding van de aspecten van het commerciële gebied (marketing, inkoop, sales en management) centraal staat versus meer algemene principes in de huidige economie (zoals duurzaamheid of ondernemerschap); en 2) de dimensie 'regio/interregio' (Nederlands-Duitse grensregio) versus 'global world'. Het panel raadt de opleiding aan de discussie op deze twee assen zowel met interne als externe betrokkenen te voeren. Ook de keuze van specifieke branches en de aard van het onderzoek (onderzoekende houding) kunnen op basis van de gemaakte keuze worden bepaald.
(standaard 1)

2 Samenhang in het programma

Het panel stelt vast dat de inhoudelijke opbouw in de kennis- en vaardigheden lijn in het programma goed tot uiting komt (BOKS). Het panel adviseert de opleiding de inhoudelijke opbouw te doen aansluiten op de aangescherpte focus, zoals bedoeld in aanbeveling 1.
(standaard 2)

3 Onderzoek

De opleiding heeft in het document *Onderzoek in het curriculum van Commerciële Economie (november 2012)* een goede aanzet gegeven voor een consistente onderzoekslijn, gericht op het stimuleren van een onderzoekende houding bij de student en het aanleren van onderzoeksvaardigheden.

Het panel adviseert de opleiding:

- a. bij de verdere visie-ontwikkeling rekening te houden met de discussies over de focus van de opleiding (zie aanbeveling 1);
- b. extra aandacht te besteden aan de professionalisering van docenten op het gebied van het uitvoeren, begeleiden en beoordelen van onderzoek.

(standaard 2)

4 Gebruik van literatuur

Het panel vindt de gebruikte literatuur relevant en in het algemeen van voldoende niveau. Het adviseert de opleiding de literatuur op het gebied van marketing uit te breiden en te actualiseren. Het adviseert tevens meer gebruik te maken van wetenschappelijke artikelen of capita selecta uit de recente internationale literatuur om studenten daarmee aan te moedigen meer out-of-the-box te denken en hen in staat te stellen de keuze voor te hanteren (onderzoeks)methoden uit te breiden en scherper te onderbouwen.
(standaard 2)

5 Raad van Advies

Hoewel de samenstelling van de Raad van Advies in voldoende mate aansluit bij het vakgebied van de commerciële economie, raadt het panel de opleiding aan meer praktijkdeskundigen uit de specifieke branches hierin op te nemen. Bovendien kan de Raad nadrukkelijker worden ingeschakeld bij de vormgeving van het onderwijsprogramma.
(standaard 2)

6 Afstudeerbeoordeling

Het panel adviseert de opleiding de nieuwe beoordelingssystematiek voor het afstuderen (product – proces – presentatie) consequent te hanteren en de beoordelingscriteria voor het afstudeerproduct te gebruiken bij de begeleiding van het afstudeerproject. Het panel adviseert in het verlengde daarvan de intervisiebijeenkomsten en de professionalisering van docenten over de begeleiding en beoordeling van de afstudeerproducten voort te zetten, evenals de uitwisseling op dit gebied met andere CE- of verwante opleidingen. Speciale aandacht verdient de relatie tussen de beoordeling en de motivering volgens de aspecten van het beoordelingsformulier enerzijds en het uiteindelijke cijfer anderzijds.
(standaard 3)

5 Bijlagen

Bijlage 1: Eindkwalificaties van de opleiding

Eindkwalificaties Commerciële Economie Cohorten t/m 2009

Domeincompetenties:

1. Initiëren en creëren van producten en diensten, zelfstandig en ondernemend.
(niveau 2)
 - Genereren van creatieve ideeën als antwoord op een probleem.
 - Ontwikkelen van concepten op basis van een creatief idee.
 - Omzetten, samen met anderen, van een concept in een product of een dienst en zorgen voor de organisatie van het (laten) maken ervan.
 - Vormgeven en besturen, samen met anderen, van een project of onderneming.
 - Maken, samen met anderen, van een volledig plan voor een onderneming.

2. Uitvoeren, interpreteren, toetsen en evalueren van marktonderzoek.
(niveau 3)
 - Formuleren, zelfstandig, van een probleemstelling en onderzoeksvraag vanuit een of meerdere contexten.
 - Maken, zelfstandig, en onder eigen verantwoordelijkheid uitvoeren van een onderzoeksplan, inclusief een kostenbegroting, met verantwoording van de keuze van het type onderzoek en de vragenlijst.
 - Verwerken van de data volgens een vooraf opgesteld analyseplan, gebruikmakend van voor het onderzoek relevante statistische technieken met behulp van een statistisch pakket.
 - Maken van een rapport, inclusief grafische voorstellingen, verantwoorden van de gehanteerde statistische methoden en technieken, trekken van conclusies en geven van aanbevelingen.
 - Presenteren van de onderzoeksresultaten, inclusief conclusies en aanbevelingen, verantwoorden van de aanpak en het advies over het vervolgtraject dat eventueel moet worden doorlopen.

3. Vaststellen voor een onderneming van enerzijds de sterktes en zwaktes op basis van een analyse van de interne bedrijfsprocessen en –cultuur, als onderdeel van de waardeketen, en anderzijds van de kansen en bedreigingen op de lokale, nationale en/of internationale markt op basis van relevante nationale en internationale trends. **(niveau 3)**
 - Opstellen, zelfstandig, van een marktanalyseplan vanuit een of meerdere contexten.
 - Trekken van conclusies, zelfstandig, op basis van beschikbare en mogelijk onvolledige informatie en aangeven van belangentegenstellingen.
 - Beoordelen van strategische opties voor de nationale en/of internationale markt op basis van de analyse.
 - Rapporteren en overtuigend presenteren van de resultaten en verantwoorden van de analyse, inclusief verantwoorden van de aanpak en geven van een advies over het vervolgtraject.

4. Ontwikkelen van marketingbeleid voor een nationaal of internationaal opererende onderneming en het kunnen onderbouwen en beargumenteren van gemaakte keuzes.
(niveau 3)
- Benoemen van een aantal opties op basis van een zelfstandig uitgevoerde analyse in opdracht van een externe opdrachtgever.
 - Prioriteren van opties eventueel in overleg met de opdrachtgever.
 - Onderzoeken van de haalbaarheid van deze opties.
 - Opstellen van marketingdoelstellingen of bijstellen van bestaande doelstellingen, voor de middellange of lange termijn.
 - Ontwerpen van een marketingplan voor de verwezenlijking van deze doelstellingen, inclusief de marketinginstrumenten die daarvoor worden ingezet en de organisatorische en financiële consequenties.
5. Opstellen, uitvoeren en bijstellen van plannen vanuit het marketingbeleid
(niveau 3)
- Analyseren en onderzoeken, zelfstandig, van veranderingen voor alle functionele gebieden van de organisatie, uitgaande van een complexe marketingprobleemstelling.
 - Ontwikkelen, uitvoeren en bijstellen, zelfstandig, van een plan (voor communicatie, inkoop en/of verkoop, distributie, organisatie) op basis van een complexe marketingprobleemstelling.
 - Presenteren van de analyse en conclusies op overtuigende wijze aan management en andere doelgroepen voor het verkrijgen van instemming met en draagvlak voor de uitvoering.
6. Ontwikkelen en onderhouden van zakelijke relaties ten behoeve van inkoop, verkoop en dienstverlening en het verkopen van producten en/of diensten
(niveau 2)
- Onderscheiden en beschrijven van afnemersgroepen en afstemmen van de (marketing) communicatie op deze afnemersgroepen.
 - Opstellen van een accountprofiel en effectieve inkoop- en verkoopstrategie.
 - Vervaardigen van een verkoopmap, met alle relevante informatie
 - Voeren van effectieve onderhandelingen, ook in een vreemde taal
 - Ontwerpen van een effectieve in- en verkooporganisatie en onderhouden van een eigen relatienetwerk (eventueel met behulp van CRM-systeem).
 - Voeren van schriftelijke communicatie ten behoeve van inkoop en verkoop, ook in vreemde taal
7. Communiceren in meer talen, rekening houdend met culturele verschillen, intern en extern, nationaal en internationaal.
(niveau 1)
- Beheersen van één moderne vreemde taal op minimaal taalniveau 2 (zie bijlage)
 - Adviseren over aspecten van de cultuur, samenleving en gedrag patronen in landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;
 - Adviseren over het adequaat inspelen op verschillen in bedrijfsculturen binnen landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt;

8. Leiding geven aan een bedrijf, een bedrijfsonderdeel, bedrijfsprocessen of een project.
(niveau 2)
- Hanteren van een eenvoudige conflictsituatie in een projectgroep.
 - Omgaan met onverwachte gebeurtenissen, die processen in de projectgroep verstoren en reageren op adequate wijze met hulp van derden.
 - Geven van leiding op resultaatgerichte wijze, onder begeleiding of supervisie, aan een eenvoudig bedrijfsonderdeel of project.
 - Formuleren van lange termijn doelen en deze vaststellen in overleg binnen de projectgroep en tijdig tussentijds toetsen op haalbaarheid.
 - Schatten naar waarde van de bijdrage van een medewerker of lid van projectgroep en feedback geven naar de projectgroep.

Domeinoverstijgende competenties:

1. Sociale en communicatieve competentie (interpersoonlijk, organisatie):
2. Zelfsturende competentie (intrapersoonlijk, beroepsbeoefenaar of professional):

Eindkwalificaties Commerciële Economie Cohorten vanaf 2010

Competenties:

C1 Ondernemerschap: Initiëren en creëren van producten en diensten, zelfstandig en ondernemend.

Niveau 2

- Genereren van innovatieve en creatieve ideeën als oplossing van een probleem.
- Ontwikkelen van concepten op basis van een creatief idee.
- Omzetten, samen met anderen, van een concept in een product of een dienst en zorgen voor de organisatie van het (laten) maken ervan.
- Vormgeven en besturen, samen met anderen, van een project of onderneming.
- Maken, samen met anderen, van een volledig plan voor een onderneming (niet voor CE verplicht)
- Toetsen van plannen aan juridische aspecten.

C2 Marktonderzoek. Het opzetten, uitvoeren, interpreteren, toetsen en evalueren van marktonderzoek. **Niveau 3**

- Formuleren, zelfstandig, van een probleemstelling en onderzoeksvraag vanuit een of meerdere contexten.
- Maken, zelfstandig, en onder eigen verantwoordelijkheid uitvoeren van een onderzoeksplan, inclusief een kostenbegroting, met verantwoordelijkheid van de keuze van het type onderzoek en de vragenlijst.
- Verwerken van de data volgens een vooraf opgesteld analyseplan, gebruikmakend van voor het onderzoek relevante statistische technieken met behulp van een statistisch pakket.
- Maken van een rapport, inclusief grafische voorstellingen, verantwoorden van de gehanteerde statistische methoden en technieken, trekken van conclusies en geven van aanbevelingen.
- Presenteren van de onderzoeksresultaten, inclusief conclusies en aanbevelingen, verantwoorden van de aanpak en het advies over het vervolgtraject dat eventueel moet worden doorlopen.
- Combineren van marktonderzoek kennis en database/ crm/ datamining klantkennis.

C3 Bedrijfs- en omgevingsanalyse. Vaststellen voor een onderneming van enerzijds de sterktes en zwaktes op basis van een analyse van de interne bedrijfsprocessen en –cultuur, als onderdeel van de waardeketen, en anderzijds van de kansen en bedreigingen op de lokale, nationale en/of internationale markt op basis van relevante nationale en internationale trends. **Niveau 3**

- Opstellen, zelfstandig, van een marktanalyseplan vanuit een of meerdere contexten.
- Trekken van conclusies, zelfstandig, op basis van beschikbare en mogelijk onvolledige informatie en aangeven van belangtegenstellingen.
- Beoordelen van strategische opties voor de nationale en/of internationale markt op basis van de analyse.
- Rapporteren en overtuigend presenteren van de resultaten en verantwoorden van de analyse, inclusief verantwoorden van de aanpak en geven van een advies over het vervolgtraject.

C4 Strategie en beleid. Ontwikkelen van marketingbeleid voor een nationaal of internationaal opererende onderneming en het kunnen onderbouwen en beargumenteren van gemaakte keuzes.

Niveau 3

- Benoemen van een aantal opties op basis van een zelfstandig uitgevoerde analyse in opdracht van een externe opdrachtgever.
- Prioriteren van opties eventueel in overleg met de opdrachtgever.
- Onderzoeken van de haalbaarheid van deze opties.
- Opstellen van marketingdoelstellingen of bijstellen van bestaande doelstellingen, voor de middellange of lange termijn.
- Ontwerpen van een marketingplan voor de verwezenlijking van deze doelstellingen, inclusief de marketinginstrumenten die daarvoor worden ingezet en de organisatorische en financiële consequenties.
- Bepalen van een systeem van evaluatie van resultaten tijdens en na de uitvoering

C5 Planning & uitvoering. Opstellen, uitvoeren en bijstellen van plannen vanuit het marketingbeleid.

Niveau 3

- Analyseren en onderzoeken, zelfstandig, van veranderingen voor alle functionele gebieden van de organisatie, uitgaande van een complexe marketingprobleemstelling.
- Ontwikkelen, bijstellen en evalueren zelfstandig, van een on- en offline plan (voor communicatie, inkoop en/of verkoop, distributie, organisatie) op basis van een complexe marketingprobleemstelling.
- Presenteren van de analyse en conclusies op overtuigende wijze aan management en andere doelgroepen voor het verkrijgen van instemming met en draagvlak en budget voor de uitvoering.

C6 Ontwikkelen en onderhouden van zakelijke relaties. T.b.v. inkoop, verkoop en dienstverlening en het verkopen van producten en of diensten. **Niveau 2**

- Consultatieve klantgesprekken voeren.
- Voeren van onderhandelingen in het kader van langdurige accountrelaties.
- Het kunnen beoordelen van de potentie van de suspects, prospects en klanten en daar de activiteiten op afstemmen (funnelmanagement).
- Opstellen en beoordelen van een account- en/of leveranciersplan inclusief financiële verantwoording.
- Uitvoeren van een analyse van de effectiviteit van het inkoop- en/of verkoopteam.

C7 Communiceren in minimaal 1 vreemde taal en daarbij rekening houden met cultuur verschillen.

Niveau 1

- Beheersen van Engels op minimaal taalniveau 2.
- Adviseren over aspecten van de cultuur, samenleving en gedragspatronen in landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt.
- Adviseren over het adequaat inspelen op verschillen in bedrijfsculturen binnen landen of regio's waar deze vreemde taal formeel geldt en/of wordt gebruikt.

C8 Marketingcommunicatie. Het vertalen van het marketingplan naar een on- en offline marketingcommunicatieplan. **Niveau 2**

- Opstellen van een briefing van een extern communicatiebureau.
- Hanteren van consumentengedrag als uitgangspunt voor communicatie.
- Begrijpt de samenhang tussen off- en online communicatie instrumenten.
- Op basis van een communicatieonderzoek een Marketingcommunicatieplan opstellen vanuit een gegeven strategische context en op basis van communicatieonderzoek een marketingcommunicatieplan opstellen.

C9 Leiderschap en management. Leiding geven aan een project, bedrijfsproces, bedrijfs onderdeel of bedrijf. **Niveau 2**

- Hanteren van een eenvoudige conflictsituatie in een projectgroep.
- Omgaan met onverwachte gebeurtenissen, die processen in de projectgroep verstoren en reageren op adequate wijze met hulp van derden.
- Geven van leiding op resultaatgerichte wijze, onder begeleiding of supervisie, aan een eenvoudig bedrijfs onderdeel of project.
- Formuleren van lange termijn doelen en deze vaststellen in overleg binnen de projectgroep en tijdig tussentijds toetsen op haalbaarheid.
- Schatten naar waarde van de bijdrage van een medewerker of lid van projectgroep en feedback geven naar de projectgroep.

C10 Sociale en communicatieve competentie (interpersoonlijk). De directe communicatie met de partijen in het commerciële werkveld

- Samenwerken in een beroepsomgeving en meedenken over doelen en inrichting van de organisatie, waaruit eisen voortvloeien die betrekking hebben op de volgende kenmerken:
 - multidisciplinariteit interdisciplinariteit
 - klantgerichtheid
 - collegialiteit.
- Communiceren intern op alle niveaus, effectief en in de gangbare bedrijfstaal, veelal in het Nederlands en/of Engels; in termen van beroepstaken omvat dat onder meer opstellen en schrijven van plannen en notities, informeren, overleg voeren, draagvlak creëren.

C11 Zelfsturende competentie (intrapersoonlijk). De communicatie die een persoon met zichzelf voert als professional in het commerciële werkveld.

- Sturen en reguleren van de eigen ontwikkeling ten aanzien van leren, resultaatgericht werken, initiatief nemen en zelfstandig optreden, flexibiliteit.
- Nadenken en reflecteren over en verantwoording nemen voor eigen handelen wat wijst op betrokkenheid en kritische zelfbeoordeling.
- Ontwikkelen van een beroepshouding met ruimte voor normatief-culturele aspecten, respect voor anderen, een beroepscode en ethische principes voor het professioneel handelen.
- Leveren van een bijdrage aan de verdere professionalisering van de branche door middel van actief lidmaatschap van beroepsverenigingen, publicaties, bijdragen aan congressen, enzovoorts.
- Organiseren van eigen actualiteit.

Bijlage 2: Overzicht opleidingsprogramma

Curriculum cohort 2009

Propedeuse	ec
Cluster "(On)Zinniz"	
Herintroductie van een product	2
Inleiding Marketing	2
Bedrijfseconomie	1
Inleiding bedrijfsorganisatie	1
Thema "Trendy Tours"	
Trendanalyse inkoop reisaccomodatie	1
Inleiding inkoop	2
Marktonderzoek	2
Cross Cultural Management	1
Thema "Innovate, don't imitate"	
Introductieplan nieuw product	3
Marketingmix	3
Kostprijzen	1
Marketing Communicatie	0
Marketingrecht	1
Thema "Survival of the fittest"	
Een jaarplan voor ledenwerving en -behoud	5
Informatiekunde	1
Communicatie	0
Marketing	1
Bedrijfsadministratie	
Inleiding Bedrijfsadministratie	1
Bedrijfseconomie	
Externe verslaggeving	1
Algemene Economie	
Micro- en Macro-economie	3
Economisch rekenen	
Inleiding Economisch Rekenen	2
Werken met Excel	1
Recht	

Inleiding Nederlands Recht	2
Consumentengedrag	
Consumentengedrag	2
Duurzaam ondernemen	
Duurzaam ondernemen	1
Engels	
English for CE 1	2
English for CE 2	2
English, oral exam	1
Duits²	
Duitse Grammatica	2
Toegepaste grammatica Duits	2
Duits mondeling	1
Frans¹	
Frans voor faux débutants	2
Bonjour la France	2
Frans: mondelinge vaardigheden	1
Spaans¹	
Communicatief Spaans 1	2
Communicatief Spaans 2	2
Espanol para principiantes 1	1
Taalbeheersing	
Spelling	1
Persoonlijke ontwikkeling en leiderschap	
Persoonlijke ontwikkeling en leiderschap 1	1
Introductieweek	1
Algemene Vaardigheden	
Loopbaanplanning	2
Presenteren	1
Rapporteren	1
Vergaderen/feedback	1

² Eén van deze talen

Methodisch werken	2
Alleen Duitse instroom	
Nederlands 1	10
Schrijfvaardigheid Nederlands	1
Jaar 2	ec
Thema Op de markt.....	
Marktonderzoek en Marketing	8
Strategische marketing	4
Marktonderzoek	2
Bedrijfsorganisatie	2
Bedrijfseconomie	0
Thema In- en Verkoopmanagement	
Inkoop- en Verkoopmanagement	5
Inkoop	1
Verkoop	1
Recht	1
In- en verkoopgesprekken	0
Thema "Communicatieplan"	
Communicatiemanagement	5
Marketing communication	0
Cross Cultural Management	1
Customer Relations Management	
Customer Relations Management	3
Engels	
English for CE 3	2
English for CE 4	2
English for CE 5	2
Duits³	
Duits 3	2
Duits 4	2
Duits 5	3
Frans²	
Frans 3	2

³ Eén van deze talen

Frans 4	2
Frans 5	3
Spaans²	
Spaans 3	2
Spaans 4	2
Spaans 5	3
Persoonlijke ontwikkeling en leiderschap	
Persoonlijk ontwikkeling en leiderschap 2	1
Algemene Vaardigheden	
Loopbaanplanning	2
Onderhandelen & Conflicthantering	2
Interviewen	2
Solliciteren	1
Opzet en Methoden van Onderzoek	1
Adviesvaardigheden	1
Alleen Duitse instroom	
Nederlands 2	4
Nederlands 3	3
Jaar 3	ec
Praktijk	
Marktonderzoek	4
Stage	30
Verbredende minor	
Minor/Specialisatie 1	30
Jaar 4	ec
Verdiepende minor	
Minor/Specialisatie 2	30
Praktijk	
Afstudeeropdracht	30

Curriculum cohort 2012

Propedeuse	ec
Periode 1	
Mondelinge Communicatie 1	2
Bedrijfsec. en Bedrijfsadm.	2
Kwantitatieve Methoden	2
Engels 1	3
Marketing 1	3
Aan de slag!	3
Periode 2	
Onderzoek 1	3
Engels 2	3
Inkoop 1	3
Verkoop	3
Trendy Tours	3
Periode 3	
Schriftelijke Communicatie 1	3
Bedrijfseconomie 2	3
Marketing 2	3
Modern Foreign Language 1	3
Innovate, don't immitate	3
Periode 4	
Studieloopbaanbegeleiding 1	3
Human Resource Management	3
Management 1	3
Modern Foreign Language 2	3
Jij de baas?	3

Jaar 2	ec
Periode 1	
Onderzoek 2	3
Recht 1	3
Algemene Economie	3
Modern Foreign Language 3	3
Marktonderzoek	3
Periode 2	
Mondelinge Communicatie 2	3
Bedrijfseconomie 3	3
Strategische Marketing	3
Modern Foreign Language 4	3
Strategisch Marketingsplan	3
Periode 3	
Conceptueel Denken	3
Management 2	3
Engels 3	3
Inkoop 2	3
Inkoop	3
Periode 4	
Studieloopbaanbegeleiding 2	3
Corporate Communication	3
Engels 4	3
Sales / CRM	3
Integrated Communication Plan	3

Jaar 3	ec
Praktijk	
Stage	30
Minor/Specialisatie	
Specialisatie1A	15
Specialisatie1B	15
Jaar 4	ec
Minor/Specialisatie	
CE-Regulier Verdiepend	15
Specialisatie1C/CE-Regulier	15
Praktijk	
Afstudeerfase	30

Onderwijsaanbod studie-jaar 2012-2013

Jaar 1 Cohort 2012	ec
Periode 1	
Mondelinge Communicatie 1	2
Bedrijfsec. en Bedrijfsadm.	2
Kwantitatieve Methoden	2
Engels 1	3
Marketing 1	3
Aan de slag!	3
Periode 2	
Onderzoek 1	3
Engels 2	3
Inkoop 1	3
Verkoop	3
Trendy Tours	3
Periode 3	
Schriftelijke Communicatie 1	3
Bedrijfseconomie 2	3
Marketing 2	3
Modern Foreign Language 1	3
Innovate, don't immitate	3
Periode 4	
Studieloopbaanbegeleiding 1	3
Human Resource Management	3
Management 1	3
Modern Foreign Language 2	3
Jij de baas?	3

Jaar 2 Cohort 2011	ec
Periode 1	
Onderzoek 2	3
Recht 1	3
Algemene Economie	3
Modern Foreign Language 3	3
Marktonderzoek	3
Periode 2	
Mondelinge Communicatie 2	3
Bedrijfseconomie 3	3
Strategische Marketing	3
Modern Foreign Language 4	3
Strategisch Marketingsplan	3
Periode 3	
Conceptueel Denken	3
Management 2	3
Engels 3	3
Inkoop 2	3
Inkoop	3
Periode 4	
Studieloopbaanbegeleiding 2	3
Corporate Communication	3
Engels 4	3
Sales / CRM	3
Integrated Communication Plan	3

Jaar 3 Cohort 2010	ec
Praktijk	
Stage	30
Minor/Specialisatie	
Minor 1/Specialisatie1A	15
Minor 2/Specialisatie1B	15
Jaar 4 Cohort 2009	ec
Minor/Specialisatie	
Specialisatie (verdiepende minor)	30
Praktijk	
Afstudeerfase	30

Bijlage 3: Deskundigheden leden visitatiepanel en secretaris

Nadere informatie over de achtergronden van de leden van het beoordelingspanel en secretaris:

De heer dr. C. Terlouw, voorzitter

De heer Terlouw is ingezet vanwege zijn deskundigheid op het gebied van economie en leren en innoveren. De heer Terlouw is onderzoeksbegeleider van het internationale project Leren Ondernemen bij de Academie Bedrijfskunde & Ondernemen van Saxion Hogescholen, waar onder meer via een Masterclass Economie de aansluiting havo, profiel Economie en Management op het hbo wordt onderzocht. Daarnaast heeft de heer Terlouw ervaring met economie-onderwijs in Duitsland en heeft hij deelgenomen aan internationale discussies over de eindkwalificaties van bachelor- en masterstudies in Rusland (Higher School of Economics in Moscow) en Vietnam (docenten HBO). De heer Terlouw is ontwerper van de professionele Master Leren & Innoveren. Voor deze visitatie heeft de heer Terlouw onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is hij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

- 1981 - 1987 Promotie Faculteit Onderwijskunde / Bestuurskunde (Universiteit Twente)
- 1972 - 1976 Kandidaats en Doctoraal Pedagogische & Andragogische Wetenschappen / Onderwijskunde (RU Groningen)
- 1970 - 1972 MO-A Pedagogiek Tilburgse Leergangen
- 1963 - 1968 Kweekschool Hengelo (O)

Werkervaring:

- 2012 - heden Onderzoeksbegeleiding, project Leren Ondernemen en project Doorstroming
- 2007 - 2012 Directeur Landelijk Informatie Centrum Aansluiting vo/mbo-hbo (LICA), Saxion Hogescholen
- 2007 - 2012 Lector Instroommanagement & Aansluiting vo/mbo-hbo, Saxion Hogescholen
- 2001 - 2007 Directeur Lerarenopleiding & Aansluitingscentrum ELAN, Universiteit Twente
- 1996 - 2001 Adjunct directeur, Universiteit Twente, Onderwijskundig Centrum
- 1990 - 2001 Lid Management Team, Universiteit Twente, Onderwijskundig Centrum
- 1987 - 2001 Sectieleider/onderwijskundige (consultant, docententrainer, onderzoeker), Universiteit Twente, Onderwijskundig Centrum
- 1985 - 1987 Onderzoeker, Universiteit Twente, Center of Higher Education Policy (CHEP)
- 1976 - 1987 Faculteitsonderwijskundige/consultant & Onderzoeker, Universiteit Twente, Faculteit Bestuurskunde
- 1974 - 1976 Studentassistent Methodologie, RU Groningen
- 1972 - 1974 Leraar Aardrijkskunde, voortgezet onderwijs Enschede
- 1970 - 1972 Onderwijzer, basisschool Enschede
- 1969 - 1970 Militaire dienst
- 1968 - 1969 Onderwijzer, basisschool Enschede

Overig:

- Voorzitter werkgroep Educatie Synagoge Enschede
- Lid redactie Tijdschrift voor Hoger Onderwijs en een lokaal historisch tijdschrift

Publicaties en rapporten 2012: (meer op aanvraag)

- Kamphorst J.C., C. Terlouw, W.H.A. Hofman, E.P.W.A. Jansen (jan. 2012). Een algemene benadering werkt niet. Verschillen tussen disciplines als verklaring van studievoortgang in het hoger beroepsonderwijs. *Pedagogische Studien* (1), 20-39.
- Visser, T., Coenders, F., Terlouw, C. , & Pieters, J. Evaluating a professional development programme for a multidisciplinary science subject. Geaccepteerd bij *Teaching Education*
- Visser, T., Coenders, F., Terlouw, C., & Pieters, J. What effects does a multidisciplinary professional development programma have? Submitted
- Vink, L., Pilot, A., & Terlouw, C. een onderzoek naar het handelingsverloop van masterstudenten bij het leren van praktijkgericht onderzoek in de eigen beroepspraktijk. Ingezonden artikel voor Themanummer 'Praktijkgericht Onderzoek' van Tijdschrift voor Hoger Onderwijs
- Terlouw, C. Vries, H. de, Kienhuis, M., & Pliester-Prins, F. De impact van het "groepsstudiekeuzegesprek" op studieloopbaanprocessen en het studiesucces van de studenten in het eerste hbo-jaar. Ingezonden artikel voor Themanummer 'Eerstejaars Onderwijs HO" van Tijdschrift voor Hoger Onderwijs
- Terlouw, C., Vries, H. de, & Ritzema, A. Instroommonitor mbo-hbo 2010-11 (april 2012). Prototype rapportage van resultaten en conclusies nulmeting september 2010. Een voorbeeld aan de hand van vijf vraagstellingen.
- Werkgroep Voorbereiding Saxion Taalbeleid (jan. 2012). Beleidsnotitie Taalbeleid. Een voorstel voor het invoeren van Saxion taalbeleid
- Vries, H., Terlouw, C., Kienhuis, M., Pliester-Prins, F., Ritzen, H. Rapportages van de Nulmetingen op de drie pilotscholen van het RAAK-Publiek project
- Henk Ritzen, Cees Terlouw, & Jolien van Unen (sept 2012). Leerlingen stromen door, docenten stromen mee. Literatuurstudie RAAK-Publiek project 'Prof's voor de toekomst' Enschede: Saxion

De heer dr. K.J. Alsem

De heer Alsem is ingezet vanwege zijn deskundigheid op het gebied van marketing. Hij is eigenaar van een bureau voor merkadvies en zorgmarketing. Daarnaast beschikt hij over onderwijsdeskundigheid als parttime lector marketing bij Hanzehogeschool Groningen en universitair docent marketing aan de RUG. Hij heeft enkele marketingboeken geschreven, waarvan Strategische Marketingplanning de meest bekende is. Daarnaast heeft hij meerdere publicaties op zijn naam staan. Voor deze visitatie heeft de heer Alsem onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is hij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

- 1991 Afronding proefschrift Concurrentieanalyse in de marketing, RUG
1975 – 1981 Economie, RUG

Werkervaring:

- 2012 – heden Lector Marketing Hanzehogeschool Groningen (0,6 fte)
2005 – heden Eigenaar AlsemStrategie, bureau voor merkadvies en zorgmarketing
1993 – 2010 Kerndocent Academie voor Management, Rijksuniversiteit Groningen RUG (executive teaching)

- 1991 – heden Universitair docent Marketing, RUG
- 1985 – 1991 Promovendus, later universitair docent, RUG
- 1982 – 1985 Junior Onderzoeker Stichting voor Economisch Onderzoek, Universiteit van Amsterdam
- 1981 – 1982 Onderzoeksmedewerker, RUG

Overig:

- Voorzitter Stichting Zorg Jaarprijs
- Lid PersoonsCertificeringsCommissie NIMA Register Marketers

Publicaties:

- Alsem, K.J., R. Klein Koerkamp (2012), *Zorg met liefde en lef, stappenplan voor effectieve zorgmarketing*, New Publishers, Groningen
- Alsem, K.J., R. Klein Koerkamp (2011), *12 Merken, 13 Ongelukken*, Noordhoff, Groningen
- Alsem, K.J., E.J. Kostelijk (2008), 'Identity-based marketing: a new balanced marketing paradigm', *European Journal of Marketing*, vol. 42, Sept 2008, 907-914
- Alsem, K.J. (2008), 'Identiteitmarketing: een nieuw gebalanceerd marketingparadigma', *Ontwikkelingen in het marktonderzoek, Jaarboek Marktonderzoek Associatie 2008*, p. 117-128
- Alsem, K.J., S. Brakman, L. Hoogduin, G. Kuper (2008), 'The Impact of Newspapers on Consumer Confidence: Does Spin Bias Exist?', *Applied Economics*, Vol. 40, Issue 5, p531-539
- Alsem, K.J. (2007), *Strategic Marketing: an Applied Perspective*, McGraw-Hill (monograph, separate US and European editions)
- Alsem, K.J., M. Hendriks, J.E. Wierenga (2007), 'The relation between values-based self congruity and brand loyalty', *Proceedings 36th EMAC Congress*, Reykjavik, Iceland.
- Alsem, K.J. (2007), 'Identity based marketing: balancing marketing theory and practice', In *Coolbranding, Superbrands 2007*, Amsterdam.
- Alsem, K.J. (2007), 'Kwakkelwinter fruikt creativiteit', Column in *Merk en Reputatie*, nr.1 (2007).

De heer drs. R.B.P.de Brouwer

De heer De Brouwer is ingezet als panellid vanwege zijn deskundigheid op het gebied van economie door zijn werkervaring in het bedrijfsleven en voor de overheid, alsmede vanwege zijn onderwijsdeskundigheid en zijn auditdeskundigheid. Hij heeft ervaring als docent bedrijfseconomie op de Fontys International Business School, waar hij lid is van de Raad van Advies en waar hij betrokken is bij het lectoraat Innovatiemanagement in Internationaal Perspectief. Tevens trad de heer De Brouwer in de jaren 2005-2010 op als gastdocent en extern examiner aan de Fontys Hogeschool voor Marketing Management. In 2006 en 2007 had hij zitting in een commissie curriculumverbetering voor de drie opleidingen van deze hogeschool. De heer De Brouwer heeft meerdere publicaties op zijn naam staan: (Volkskrant over de babyboomgeneratie) en publicaties voor de NVOG, de KNVG, de NBP en de VOHM. De heer De Brouwer heeft de afgelopen twee jaar aan ongeveer tien visitatietrajecten deelgenomen. Daarnaast heeft hij ervaring als auditor en als gevisiteerde op het gebied van ISO-9000-9004 (kwaliteitsmanagement en verbetering) en ISO-14000 (milieumanagement) in een internationale omgeving. Hij heeft internationale deskundigheid door zijn lidmaatschappen van tal van internationale organisaties. Uit werkervaring beschikt hij over kennis van en ruime ervaring met de accreditatiesystematiek. Voor deze visitatie heeft de heer De Brouwer onze handleiding voor panelleden ontvangen en in een voorbereidende vergadering is hij aanvullend geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

1977	Doctoraal Economie, Erasmus Universiteit Rotterdam
1972	MO-Economie
1964	HBS-B, St. Franciscuscollege Rotterdam

Werkervaring:

2005 – heden	Directeur-aandeelhouder Leijdal Consultancy BV. Actief als interim manager, consultant en gastdocent
2005 – 2007	Executive Director Corus Yasan, Turkije
1987 – 2005	Hoogovens/Corus, diverse functies op directieniveau, zoals Directeur Externe Betrekkingen, Directeur Marketing en Sales, Managing Director Tubes, Managing Director Corus Consulting & Technical Services en Managing Director Corus Special Strip
1984 – 1987	Directeur Economische Zaken Provincie Noord-Brabant
1971 – 1984	Ministerie van Economische Zaken, diverse functies in industriebeleid en beleidsplanning. Vertegenwoordiger van Nederland in talloze internationale organisaties, o.m. in de EGKS en de VN. Van 1978-1979 voorzitter Steel Committee Verenigde Naties
1969 – 1971	Internationale Bouw Compagnie Best, inkoper
1967 – 1969	Philips Eindhoven, logistiek en productieplanning desk equipment

Belangrijkste professionele vertegenwoordigingen en nevenfuncties:

2007 – heden	Assessor voor visitaties hogescholen; specialisatie Marketing, Finance, Algemene en Bedrijfseconomie, Bedrijfskunde, Bestuurskunde
2007 – 2010	Zakelijk Leider Breda Photo, een internationaal foto festival met exposities op meer dan tien locaties, zowel binnen als buiten; daarnaast een uitgebreid nevenprogramma met een congres, workshops, een open studioroute, een amateur programma, een jongerenprogramma en een boekenbeurs; deelname van ongeveer 40 professionele fotografen uit binnen- en buitenland
2006 – heden	Gastdocent, parttime docent en geëngageerde Hogeschool Fontys Eindhoven en Venlo, studierichtingen IBMS, CE en Small Business; lid van Adviesraad IBMS Eindhoven en Venlo
2006 – 2008	Adviseur/ projectleider/coach Regionale Ontwikkelingsmaatschappij REWIN Breda
1994 – 2000	Lid van de jury van de Tilburg Moderne Industriestad Prijs
1991 – 1999	Voorzitter Sportfondsenbad Beverwijk
1991 – 1992	Voorzitter van de Onderhandelingsdelegatie Basismetalaalconvenant
1988 – 1993	Lid van de Verpakkingscommissie van VNO/NCW belast met het voorbereiden van een Verpakkingsconvenant
1988 – 1993	Lid van de European Recovery and Recycling Association
1985 – 1988	Lid van het Raadgevend Comité van de EGKS (tri-partite vertegenwoordiging)
1984 – 1986	Secretaris van de Commissie Economische Ontwikkeling Noord-Brabant (Commissie Bosman)
1983 – 1984	Secretaris van de Commissie Industrieel Elan (Commissie Wagner)
1978 – 1982	Voorzitter van het Staal Comité van de Benelux
1978 – 1979	Voorzitter van het Steel Committee van de Verenigde Naties
1982 – 1984	Lid van de jury van de Koning Willem I Prijs
1977 – 1982	Lid van het Industry Committee van de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)

Belangrijkste Commissariaten en Boardmemberships:

2001 – 2005	Corus Deutschland GmbH (Vorsitzender Geschäftsführung)
2001 – 2005	Rafferty Brown, Waterbury, Connecticut USA (voorzitter)
2001 – 2005	Apollo Metals, Bethlehem, Pennsylvania USA (voorzitter)
2001 – 2005	Thomas Steel Strip, Warren, Ohio USA (voorzitter)
2001 – 2004	Laminacion y Derivados, Durango, Spanje (voorzitter)
2001 – 2003	DanieliCorus B.V. Beverwijk (voorzitter)
2001 – 2003	Biostar B.V. Balk
2001 – 2002	IMD, Paris, Frankrijk
1995 – 1998	Boa Yi Metal Packaging Shanghai China
1986 – 1997	Jongen B.V. Heerlen
1993 – heden	Corporate Communication Center B.V. Rotterdam

Overig:

- Diverse nevenfuncties bekleed in de politiek (fractievoorzitter D'66 gewestraad 's-Gravenhage, voorzitter D'66 afdeling Den Haag)
- Momenteel actief als commissaris bij het Corporate Communication Centre van de Erasmus Universiteit.
- Voorzitter van de Vereniging Oud-Hoogovens Medewerkers
- Voorzitter van de Ledenraad van de Nederlandse Bond voor Pensioenbelangen (NBP)
- Voorzitter van de NBP, district Brabant
- Bestuurslid van de Koepel van Nederlandse Verenigingen van Gepensioneerden (KNVG)
- Lid van de Raad van Advies van Fontys International Business School in Venlo

Mevrouw M. Thijssen

Mevrouw Thijssen is ingezet als studentlid. Zij volgt de hbo-bacheloropleiding Commercieel Management bij Hogeschool Zuyd. Mevrouw Thijssen is representatief voor de primaire doelgroep van de opleiding en beschikt over studentgebonden deskundigheden met betrekking tot de studielast, de onderwijsaanpak, de voorzieningen en de kwaliteitszorg bij opleidingen in het domein. Voor deze visitatie is mevrouw Thijssen aanvullend individueel geïnstrueerd over het proces van visitatie en accreditatie in het hoger onderwijs en over de werkwijze van NQA.

Opleiding:

2010 – heden	Hogeschool Zuyd – hbo Commercieel Management
2012	Hogeschool Zuyd - Minor Communicatie & Public Relations
2011 – 2012	Hogeschool Zuyd – Honours Programma
2004 – 2010	VWO – Gymnasium

Werkervaring:

2012 – heden	organisatie kerstmarkt 2012 Fluweelengrot
2011 – heden	studentambassadrice Hogeschool Zuyd
2012	Coördinatrice opening Kerststad Valkenburg
2011 – 2012	Commissie Finance, PR & Sponsoring 10-daagse studiereis Shanghai – Beijing
2006 – 2012	allround snackbarmedewerkster

Overig:

Projecten

okt 2012-jan 2013	Klanttevredenheidsonderzoek en Standhoudertevredenheidsonderzoek Kerstmarkt 2012 Fluweelengrot
apr-juli 2012	Marketingcommunicatieplan Sebuma
feb-apr 2012	Verkoopplan WeekendGezet
nov 2011-jan 2012	Haalbaarheidsonderzoek C1000 Schimmert
sept-nov 2011	Ondernemingsplan voor webshop Schort & Stijl
apr-juni 2011	Interne organisatie-analyse Rob Felix Glas bv.
feb-apr 2011	Marketingplan voor Kapsalon Ilona in Haelen
sept-nov 2010	Klanttevredenheidsonderzoek Sephora Roermond

De heer drs. L.S. van der Veen

De heer Van der Veen is ingezet als NQA-auditor. De heer Van der Veen heeft vele jaren ervaring met visiteren in het hoger onderwijs en heeft auditdeskundigheid op grond van deze werkervaring en op grond van auditcursussen gevolgd bij Lloyd's. De heer Van der Veen heeft in het najaar van 2010 deelgenomen aan de training van de NVAO en is gecertificeerd secretaris.

Opleiding:

1993 – 1997	Filosofie, Universiteit Utrecht
1971 – 1980	Sociale Wetenschappen, doctoraal Andragogie, Rijksuniversiteit Groningen

Cursussen:

1988 – 2003	Diverse opleidingen en cursussen op het gebied van onderwijs, auditing, management en organisatie, informatica.
-------------	---

Werkervaring:

2004 – heden	NQA: auditor, adviseur
2000 – 2003	HBO-raad: beleidsmedewerker kwaliteitszorg
1995 – 1997	Regionaal Opleidingencentrum Westerschelde: stafmedewerker
1991 – 1994	Regionaal Educatief Centrum Zeeuwsch-Vlaanderen: adviseur educatie en organisatie
1986 – 1990	Zeeuws Steunpunt Volwasseneneducatie: adviseur educatie en organisatie
1983 – 1985	Landelijk Ondersteuningsinstituut Kunstzinnige Vorming: projectmedewerker PABO
1980 – 1983	Provincie Zeeland: projectleider provinciaal samenwerkingsproject kunstzinnige vorming en amateuristische kunstbeoefening
1979 – 1980	Gemeente Hoevelaken: beleidsmedewerker
1978 – 1979	RUG: studentassistent Interdisciplinaire Onderwijskunde
1976 – 1977	RUG: studentassistent Pedagogische en Andragogische Wetenschappen

Bijlage 4: Bezoekprogramma

Dag 1 – woensdag 20 maart 2013

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers	
11.00 – 11.15	Ontvangst	Panel + opleidingsmanagement	
11.15 – 16.30	Materiaalbestudering: - Studiemateriaal - Studentmateriaal - Alle door de NQA geselecteerde scripties 12.15 Lunch (in werkruimte panel) 13.45 – 14.15 Spreekuur en rondleiding (parallel, panel gesplitst)	Panel	
16.30 – 16.45	Presentatie door een alumnus	Dhr. T. Groenewegen	
16.45 – 17.30	Blok Inhoud II: afstudeerfase	<i>Alumni</i>	<i>Afstudeerdatum</i>
		Dhr. J. Lamberts	25 april 2012
		Mevr. J. Hordijk	31 augustus 2011
		Dhr. L. Möhring	31 augustus 2011
		Dhr. T. Groenewegen	31 augustus 2011
		<i>Studenten jaar 4</i>	<i>Vooropleiding</i>
		Chantal Hesseling	Havo
		Ine Reinders	Mbo, facilitair leidinggevende
		Kevin Pamann	Fachoberschule – Wirtschaft – Abschlusszeugnis
		Roline Segaar	Havo

Dag 1 – woensdag 20 maart 2013 (vervolg)

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers			
17.45 – 18.30	Blok Inhoud I: afstuderen	<i>Werkveldbegeleider</i>	<i>Bedrijf/organisatie</i>	<i>Functie</i>	<i>Begeleider van</i>
		Dhr. M. Bruin	Handelsbanken Drenthe	Branch manager	<i>Dhr. J. Lamberts</i>
		Dhr. D. Schenk	Gemeente Emmen	Manager Events and Tourism	<i>Mevr. J. Hordijk</i>
		Dhr. A. Drent	Gepensioneerd		<i>Dhr. L. Möhring</i>
		Dhr. R. Dreier	Lumius	Consultant	<i>Dhr. T. Groenewegen</i>
		<i>Examinatoren</i>	<i>1^e examiner van</i>	<i>2^e examiner van</i>	
		Dhr. mr. M. Knap	<i>Dhr. L. Möhring</i>	<i>Dhr. T. Groenewegen</i>	
		Mevr. drs. G. van der Vegt	<i>Dhr. J. Lamberts</i> <i>Dhr. T. Groenewegen</i>	<i>Dhr. L. Möhring</i> <i>Mevr. J. Hordijk</i>	
		Dhr. dr. J. Waalkens	<i>Mevr. J. Hordijk</i>		
Dhr. drs. G. Hummel	Beoordelaar afstudeervoorstellen				

Dag 2 – donderdag 21 maart

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers (maximaal 6 à 8)			
08.00	Aankomst panel				
08.30 – 9.15	Blok Inhoud III: propedeuse en hoofdfase	<i>Naam student</i>	<i>Studiejaar</i>	<i>Vooropleiding</i>	
		Isabel Coppentrath	1	Zeugnis der Allgemeinen hochschulreife	
		Christiane Hols	1	Abitur	
		Sabine van Wijk	2	Havo	
		Ruben Linders	2	Havo	
		Allan Veenstra	2	Mbo, commercieel medewerker bank- en verzekeringswezen	
		Michel Bollmann	3	Abitur	
		Karlijn Nijhuis	3	Havo	
9.30 – 10.15	Gesprek met docenten	<i>Naam docent</i>	<i>Studieonderdelen</i>	<i>Jaar</i>	<i>Specifieke taken</i>
		Mevr. drs. G. Eising	Communicatie	Jaar 1 t/m 4	Coördinatie studieloopbaanbegeleiding Coördinatie aansluitingstrajecten Studieloopbaanbegeleiding
		Mevr. E. van der Meulen	Horse Business Management	Jaar 3 en 4	Coördinatie Horse Business Management en Sportmanagement Studieloopbaanbegeleider Scriptiecommissie
		Dhr. mr. M. Knap	Recht Cultuurmanagement	1 en 2 3 en 4	Coördinatie Cultuurmanagement Curriculumcommissie CE Scriptiecommissie
		Dhr. dr. J. Waalkens	Lector Ondernemerschap, innovatie en kenniscirculatie	1 t/m 4	Curriculumcommissie CE Scriptiecommissie

Dag 2 – donderdag 21 maart (vervolg)

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers			
		<i>Naam docent</i>	<i>Studieonderdelen</i>	<i>Jaar</i>	<i>Specifieke taken</i>
09.30 – 10.15	Gesprek met docenten (vervolg)	Mevr. M. Weerman MSc	Marketing en Onderzoek	1 t/m 4	Kenniskring lectoraat Duurzame innovatie in de regionale kenniseconomie Periodecoördinator CE 1.1 Studieloopbaanbegeleider Scriptiecommissie Coördinatie studiestartweek
		Mevr. J. Keen	Tutor	1 en 2	Studieloopbaanbegeleider Periodecoördinator CE 1.2 Coördinator Associate Degree Lid projectgroep Platform Onderwijs
		Dhr. drs. S. Schaafsma	Algemene economie Marketing en verkoop	1 t/m 4	Periodecoördinator CE 2.2
		Dhr. Ing. R. Groenveld	Inkoop Management & Organisatie	1 en 2	Coördinator stagebegeleiding Coördinator afstudeerbegeleiding Scriptiecommissie Servicepunt Stenden
		Mevr. drs. R. Drijfholt	Engels	1 en 2	Periodecoördinator CE 2.4 Deelraad School of Commerce

Dag 2 – donderdag 21 maart(vervolg)

Tijdstip	Programmaonderdeel	Deelnemers	
10.30 – 11.15	Blok Borging	<i>Naam docent</i>	<i>Specifieke taken</i>
		dhr. J.Postema	lid toetscommissie lid scriptiecommissie
		dhr. C. Beuker MBA	voorzitter examencommissie lid scriptiecommissie
		dhr. ir. J. de Geus	voorzitter toetscommissie lid scriptiecommissie
		dhr. drs. W. Borger	secretaris examencommissie lid toetscommissie lid scriptiecommissie
		mevr. drs. J. Hietbrink	lid toetscommissie
		mevr. drs. G. van der Vegt	voorzitter scriptiecommissie lid curriculumcommissie
		dhr. drs. G. Hummel	lid scriptiecommissie lid curriculumcommissie voorzitter opleidingscommissie
		mevr. E. van der Spoel	lid opleidingscommissie lid scriptiecommissie
11.30 – 12.15	Presentaties (panel kan vragen stellen)	Presentaties van studenten Commerciële Economie Presentatie: Innovate don't imitate Stef Brandsma Leonie Meerman Bela Zumdick Viktoria Bednorz Presentatie: Jong Ondernemen Niels Palmers Jens Idema Ruben Linders Allan Veenstra	
12.15 – 13.15	Lunchpauze	Panel	

	+ overleg / extra bestuderen materiaal		
13.15 – 14.00	1 ^e gesprek met opleidingsmanagement	Mevr. drs. H. van Geffen	Head of School
		Mevr. G. Geitz	Academic Dean CE en IBL
14.15 – 14.45	Eventuele extra gesprekken	Nader bepaald door het panel	
14.45 – 15.45	Beoordelingsoverleg Panel	Panel	
15.45 – 16.15	2 ^e gesprek opleidingsmanagement, inclusief afronding	Mevr. drs. H. van Geffen	Head of School
		Mevr. G. Geitz	Academic Dean CE en IBL
16.15 – 16.30	Centrale terugkoppeling	Docenten, studenten enz.	

Bijlage 5: Bestudeerde documenten

Bijlagen Kritische Reflectie, standaard 1

Cohorten tot en met 2009

Domeincompetenties en Illustraties Commerce, HBO-raad, 2005

Aanvullend document Domeincompetenties Bachelor of Commerce, HBO-raad, 2008

Competentieprofiel 2002, Commerciële Economie, 2002

Eindkwalificaties opleiding Commerciële Economie cohorten t/m 2009

Het curriculum van de Opleiding Commerciële Economie, 2006

Competentiematrix Commerciële Economie, curriculum tot en met cohort 2009, 2012

Cohorten vanaf 2010

Commerciële Economie: de blik naar buiten, *Landelijk Beroeps- en Competentieprofiel Bacheloropleiding Commerciële Economie 2012 – 2016*, 2012

Course Document Commerciële Economie, 2013

Eindkwalificaties van de opleiding Commerciële Economie cohorten vanaf 2010

Competentiematrix Commerciële Economie curriculum cohort 2012, 2012

Alle cohorten

Body of Knowledge and Skills sector HEO, Domein Commerce, 2008

Bijlagen Kritische Reflectie, standaard 2

Cohorten tot en met 2009

Onderwijs- en examenregeling 2009-2010, Commerciële Economie

Commerciële Economie, *Studiegids 2009-2010*

Cohorten vanaf 2010

Onderwijs- en examenregeling 2012-2013, Commerciële Economie

Bijlage A Onderwijs- en examenregeling 2012-2013, Commerciële Economie
Competenties van de opleiding

Bijlage B Onderwijs- en examenregeling 2012-2013, Commerciële Economie
Onderwijseenheden propedeutische fase

Bijlage C Onderwijs- en examenregeling 2012-2013, Commerciële Economie
Onderwijseenheden hoofdfase

Schematisch overzicht curricula

Schematisch overzicht curriculum cohort 2009

Schematisch overzicht curriculum cohort 2012

Schematisch overzicht onderwijsaanbod studiejaar 2012-2013

Literatuurlijst

Literatuurlijst 2012-2013

Docenten

Samenvattend overzicht docenten

Bijlagen Kritische Reflectie, standaard 3

Cohorten tot en met 2009

Kritisch Toetsen of De Toets der Kritiek, *Toetsbeleid*, 2007

Stagehandleiding 2011-2012 A-deel

Stagehandleiding 2011-2012 B-deel

Beoordelingscriteria Afstudeervoorstel Commerciële Economie v1

Formulieren beoordeling afstudeerfase tot september 2012

Cohorten vanaf 2010

Toetsen en Beoordelen, *Concretisering Kader Integraal Toetsbeleid*, Stenden Hogeschool, 2010
2010 (Tot 2012)

Onderwijs- en toetsbeleid Commerciële economie, 2012 (Vanaf 2012)

Handleiding toetsen, *Commerciële Economie/International Business and Languages*, 2012

Stagehandleiding 2012-2013 A-deel

Stagehandleiding 2012-2013 B-deel

Beoordelingscriteria Afstudeervoorstel Commerciële Economie v2

Alle cohorten

Werkplannen Curriculumcommissie, Opleidingscommissie, Examencommissie,
Scriptiecommissie, Toetscommissie, 2012

De Lat, *Eindwerken Commerciële Economie*, 2013

Afstudeerhandleiding 2012-2013

Formulieren beoordeling afstudeerfase vanaf september 2012

Overzicht afgestudeerde studenten 2010-2012

Bijlagen Kritische Reflectie, Raad van Advies en Commissies

Raad van Advies

Samenstelling Raad van Advies

Reglement Raad van Advies Stenden Hogeschool

Notulen Raad van Advies

Curriculumcommissie

Samenstelling curriculumcommissie

Notulen curriculumcommissie

Opleidingscommissie

Samenstelling opleidingscommissie

Reglement opleidingscommissies Stenden Hogeschool 2012-2013

Notulen opleidingscommissie

Examencommissie

Samenstelling examencommissie, kamer Emmen

Reglement Examencommissie 2012-2013

Jaarverslag 2011-2012 Examencommissie School of Commerce

Notulen examencommissie

Toetscommissie

Samenstelling toetscommissie

Notulen toetscommissie

Feedback toetsen

Brieven toetscommissie

Jaarverslag 2011-2012

Scriptiecommissie

Samenstelling scriptiecommissie

Notulen scriptiecommissie

Bijlagen Kritische Reflectie, overige documenten

Stenden Hogeschool

Wereldwijd Onderwijs, *Leven leren leiden, onderwijsnota*, 2007

Referentiekader bouwstenen, 2009

Stenden als academische werkplaats, *De positionering van Lectoren, kwaliteit en onderzoek*, 2010

Eindrapportage Schakelpropedeuse, 2012

Kader Integraal Toetsbeleid, Stenden Hogeschool, 2008

De Laatste Horde, *Beoordeling afstudeerperiode*, Stenden hogeschool , 2011

School of Commerce

Jaarplan School of Commerce 2013

Onderzoekseenheid (International) Trade v1.0, 2012

Onderwijs- en Toetsbeleid Commerciële Economie

De Werkplaats, *Curriculumontwikkeling Competentiegericht Onderwijs*, 2012

Onderzoek in het curriculum van Commerciële Economie, *de onderzoekende mindset van de student als vertrekpunt*, 2012.

De Start, *Instroombeleid Commerciële Economie International Business and Languages*, 2012

Improvement plan Internationalisation CE (MINT), *concept*, 2013

Kwaliteitszorg

Meten is Weten, Kwaliteitszorg Opleidingen, Commerciële Economie, International Business and Languages, 2012

Onderwijskwaliteitsagenda School of Commerce

Rapportage werkveldenquête 2010-2012, 2013

Managementsamenvatting werkveldenquête 2010-2012 CE

HBO-monitor 2011, Management Summary, School of Commerce

Analyse HBO-monitor 2011 School of Commerce – CE IBL en SBRM

Factsheet NSE 2012, Commerciële Economie

Analyse NSE 2012 School of Commerce

Periodeteams

MTO School of Commerce 2012

Rendementen in Perspectief 2012 Commerciële Economie

Associate Degree Commerciële Economie

Aanvraag AD CE Ondernemerschap, Industrie, Techniek, 2012

Bijlage 6: Overzicht bestudeerde afstudeerwerken

Hieronder een overzicht van de studenten van wie het panel de afstudeerwerken heeft bestudeerd. Conform de regels van de NVAO zijn alleen de studentnummers opgenomen.

2105664
2070818
2071089
2070464
2071208
2107691
2070940
2071240
2060682
2070394
2070018
2070726
2050215
2071347
2103874
2071158
21010900
21010099
21013462
21013888
21000166
21011427
21011338
21009961
21012423
20070645
21013896
21017239
21015252
21018588
20050989

Bijlage 7: Verklaring van volledigheid en correctheid

Netherlands Quality Agency

Verklaring van volledigheid en correctheid van de informatie

Betreffende de visitatie van de

Opleiding: Commerciële Economie

Instelling: Stenden Hogeschool

Visitatie datum: 21-3-2013

Ondergetekende: drs. J.T. van Geffen

vertegenwoordigend het management van de genoemde opleiding,

in de functie van: Head School of Commerce

verklaart hierbij dat alle informatie ten behoeve van de visitatie van de genoemde opleiding in volledigheid en correctheid ter beschikking wordt gesteld, *waaronder informatie over alternatieve afstudeerroutes die momenteel en/of gedurende de afgelopen 6 jaar (hebben) bestaan*, zodat het visitatiepanel tot een op juiste feiten gebaseerde oordeelsvorming kan komen.

Handtekening:

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'J.T. van Geffen', is written over a light blue circular stamp.

Datum: 27 februari 2013